

ELINA VEHMASTO
MMM, tutkija
Luonnonvarakeskus,
Biotalous ja ympäristö

JARKKO PYYSIÄINEN
VTT, yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto,
Maatalous-metsätieteellinen
tiedekunta

ANTONY STARR
MMM, väitöskirjatutkija
Helsingin yliopisto,
Maatalous-metsätieteellinen
tiedekunta

Politiikka-, markkina- ja ympäristötekijöiden merkitykset ja maatalousyrittäjien strategiset valinnat

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119762>

Maatalous on osa moninaisia paikallisia ja globaaleja arvoketjuja ja nopeasti muuttuvia toimintaympäristöjä. Maataloutta harjoittavat yritykset ja yrittäjät kohtaavat vastaavasti monenlaisia, muuttuvia odotuksia ja vaatimuksia: miten kyetä tuottamaan ruoan raaka-aineita taloudellisesti kannattavasti, huolehtia omasta ja ympäristön hyvinvoinnista sekä samanaikaisesti hillitä ja torjua ilmastonmuutosta, luontokatoa ja muita ympäristövaikutuksia? Miten maataloutta harjoittavat yrittäjät kokevat toimintaympäristönsä muutoshaasteet ja minkäläisten strategisten valintojen avulla he pyrkivät niihin vastaamaan? Tutkimuksessa haastatellut yrittäjät kokevat, että ekologisten ja biologisten haasteiden lisäksi merkittäviä haasteita maatalouden harjoittamiselle tuottavat institutionaaliset politiikka- ja markkinatekijät. Haastattelupuheessa korostuvat erilaiset jäykkyydet, häiriöt ja nopeat reagointipaineet, joita maatalouspolitiikan ja -markkinoiden koetaan tuottavan. Maataloutta harjoittaville yrittäjille institutionaalisesta toimintaympäristöstä juontuvat haasteet näyttäytyvät yhtenä merkittävänä yritysten ja yrittäjien muutosjoustavuutta, resilienssiä, koettelevana häiriöiden muotona.

Asiasanat: yritysstrategia, muutosjoustavuus, maatalousyrittäjä, maatalouspolitiikka, maataloustuotemarkkinat

MMaatalous on osa moninaisia paikallisia ja globaaleja arvoketjuja sekä poliittisia, sosiaalisia ja ekologisia järjestelmiä (ks. Urruty ym. 2016; Talukder ym. 2020). Useat maatalouden toimintaympäristöön liittyvät muutostekijät kietoutuvat yhteen. Osana globaaleja järjestelmiä maataloutta harjoittavat yritykset altistuvat kiihtyvällä nopeudella ilmeneville laajoille ekologisille, taloudellisille ja poliittisille häiriöille, joita voi olla vaikeaa ennakoida. Häiriöt ja niiden vaikutukset voivat kohdistua maatalousyritysten tuotanto-olosuhteisiin, niiden välittömään maantieteelliseen ja biologiseen toimintaympäristöön (esim. maaseutualueiden, aluetalouksien tai ekosysteemien kriisiytymisen muodossa) tai kompleksisiin sosioekonomisiin järjestelmiin, kuten markkina- ja politiikkaympäristön rakenteisiin, prosesseihin ja käytäntöihin (esim. Kuhmonen 2020). Muun muassa ilmastonmuutos vaikuttaa suuresti suoraan itse maanviljelyyn ja luo lisäksi yhteiskunnallisen tarpeen uusille muutoksen hillintään tähtääville politiikkatoimille. Poliittikaohjaus määrittelee maatalouden keskeiset institutionaaliset reunaehdot, mikä voi myös osaltaan aiheuttaa häiriöitä markkinamekanismeihin. Voimistuvien ulkoisten häiriöiden lisäksi maataloutta harjoittavien yritysten sopeutumisen ja muutoksenkykyä koettelevat näin myös maatalouden markkina- ja politiikkajärjestelmien suhteista ja muutoksista kumpuavat ristipaineet (Milestad ym. 2012; Holt ym. 2016; Accatino 2020).

Maataloutta harjoittavat yritykset kohtaavatkin yhä nopeammin muutuvia monimutkaisia vaatimuksia: miten kyetä tuottamaan ruoan raaka-aineita taloudellisesti kannattavasti ja samaan aikaan toteuttaa toimenpiteitä ilmastonmuutoksen, luontokadon ja muiden ympäristövaikutusten hillitsemiseksi ja torjumiseksi (esim. Peeters ym. 2020; Giller ym. 2021; Rikkinen ym. 2023)? Myös politiikkatoimien oikeudenmukaisuuskysymykset ovat nousseet tutkimuksen kohteiksi (esim. Vainio ym. 2021; Puupponen ym. 2022). Vaikka kiivas rakennekehitys on johtanut maataloutta harjoittavien yritysten koon ja tuottavuuden kasvuun, maatalousyrittäjien tulokehitys on jatkanut laskuaan (Kuhmonen 2020). Maatalouden yrittäjätulo on pienentynyt 2000-luvulla lähes puolella. Maatalouden kannattavuus näyttäytyy Suomessa heikkona myös muihin EU:n jäsenmaihin verrattaessa. Tuottojen hidas kasvu on kääntänyt maatalouden velkaantuneisuuden nousuun (Lehtosalo ym. 2020). Onnistuessaan maataloutta harjoittavien yritysten strategiset sopeutumisen ja muutostoimenpiteet voivat osaltaan hillitä tai puskuroida häiriöiden vaikutuksia. Maatilayritykset saattavat kehittää ratkaisuja ekologisten

häiriöiden ennaltaehkäisemiseksi ja niiden vaikutusten hillitsemiseksi tai maaseutualueiden ja aluetalouksien vahvistamiseksi, esimerkiksi palveluiden kysynnän ja tarjonnan ja työpaikkojen luomisen muodossa.

Muiden yritysten tapaan maataloutta harjoittavat yritykset tekevät lyhyen ja pitkän aikavälin liiketoimintastrategioita sekä vastaavat toimintaympäristönsä muutoksiin strategioitaan muokkaamalla tai muuttamalla. Strategioiden valintaan vaikuttavat monet yritysten sisäiset ja ulkoiset seikat (esim. Evans & Ilbery 1989; Darnhofer 2014; 2020; Darnhofer ym. 2016; Talukder ym. 2020). Toimijoiden motivaatiot ja tavoitteet, jotka vaikuttavat valintoihin, ovat moniulotteisia ja heterogeenisiä, yhtä aikaa taloudellisia, henkilökohtaisia ja sosiaalisia (esim. Vihtonen 2007; Hansson ym. 2013; Peltomaa 2015).

Alan yritysten toimintatapoja on tyypitelty monella tavalla (esim. Bartkowsk ym. 2022). Usein tyypittely perustuu erilaisiin määrällisiin indikaattoreihin tai yritysten taloudellista aktiivisuutta käsitteleviin aineistoihin (esim. Vihtonen 2007; Rikkonen ym. 2013; Nybom ym. 2021). Myös yrittäjien motivaatioita ja identiteettejä on käytetty tyypittelyn perusteena (esim. Vesala & Peura 2002; Burton & Wilson 2006; Laitalainen & Silvasti 2007; Pyysiäinen ym. 2011; Vesala & Niska 2013). Tulonmuodostuksen tai yrittäjäperheen työvoiman käytön mukaan maatalousyrittäjiä on luokiteltu esimerkiksi perheyrittäjiin tai yksinyrittäjiin (Rantamäki-Lahtinen ym. 2022). Yleisiä ovat myös luokittelut yritysten käyttämien strategioiden (esim. Niemi ym. 1995; Evans 2009; Darnhofer ym. 2010; Rikkonen ym. 2013; Darnhofer 2021) ja johtamisstrategioiden (esim. Mäkinen 2013) perusteella. Yrittäjäperheen erilaisia tulonmuodostusstrategioita ovat esimerkiksi monialaisuus eli muun yritystoiminnan harjoittaminen maatalouden rinnalla sekä monitoimisuus, jolloin tuloja on yritystoiminnan lisäksi esimerkiksi palkkatyöstä (Peltola 2000; Rantamäki-Lahtinen 2002; Vihinen & Vesala 2007).

Käsillä olevassa tutkimuksessa tarkastellaan erilaisia yritysstrategioita, tuotantosuuntia ja uravaiheita edustavien maatalousyrittäjien haastattelupuhetta, josta on tunnistettavissa kuvauksia heidän yritystensä strategisista valinnoista, painotuksista ja reaktioista. Strategisia päätöksiä ja suunnitelmia tehdään erilaisiin riskeihin varautumiseksi ja haasteisiin vastaamiseksi. Ekologiset haasteet liittyvät esimerkiksi äärimmäisiin sääilmiöihin sekä kasvituholaisiin ja kasvi- ja eläintauteihin. Sosiaalisia haasteita synnyttävät paitsi yrittäjäperheen sisäiset tekijät myös ympäröivän yhteiskunnan paineet, kuluttajien mieltymykset ja maaseutu-

alueiden piirteet. Tässä tutkimuksessa keskeisiä tarkastelun kohteita ovat institutionaaliset ja taloudelliset haasteet, jotka liittyvät maatalouspolitiikkaan ja maatalousmarkkinoiden piirteisiin. (Meuwissen ym. 2019; 2020; Talukder ym. 2020.)

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten yrittäjät puhuvat yritystoimintansa strategisista valinnoista ja päätöksistä – ja mikä merkitys maatalouspolitiikalla ja markkinoilla on yrittäjien puheessa?
2. Millaisia häiriöitä maatalouspolitiikka ja markkinat aiheuttavat maataloutta harjoittaville yrityksille – ja mitkä ovat yritysten strategiset mahdollisuudet varautua niihin?
3. Mihin muutoksiin tai riskeihin yrittäjät varautuvat – ja millaisilla strategisilla valinnoilla he pyrkivät lähitulevaisuudessa vastaamaan niihin?

Tutkimus on luonteeltaan kuvaileva tapaustutkimus (Eriksson & Koistinen 2014), jossa on haastateltu teoriaperusteisesti valittujen maataloutta harjoittavien yritysten vastuullisia yrittäjiä ja pyydetty heitä kommentoimaan etukäteen määriteltyjä avainteemoja, jotka liittyvät yrityksen toimintaympäristöön, kehittämiseen ja strategiseen päätöksentekoon (vrt. Vesala & Rantanen 2007). Tutkimuksen tapauksina on kolmetoista erilaista maataloutta harjoittavaa yrittäjää, joita haastateltiin marraskuun 2021 ja helmikuun 2022 välisenä aikana pandemian jälkimainingeissa, juuri ennen Venäjän hyökkäyssotaa Ukrainaan. Aineisto tuotettiin osana *Politiikkatoimet maatalouden rakenteen kehittämiseen (PoMaRaKe 2020–2022)* -tutkimushanketta, johon kuuluu myös laajoihin tilastoaineistoihin ja aikaisempiin kyselyaineistoihin perustuvia kvantitatiivisia osioita.

Tutkimuksen käsitteet ja painopisteet

Tutkimus liittyy maataloutta harjoittavien yrittäjien strategiaan valintoihin ja päätöksentekoon. Kuhmosen (2012, 45–46) mukaan, “strategia merkitsee kiinnittymistä tulevaisuuteen. Se on vaihtelevasti jäsennelty tulevaisuuspolun valinta, yrittäjän paras arvaus omien tavoitteiden ja voimavarojen sekä tulevan toimintaympäristön kohtaamisesta tulevaisuudessa. Strategiassa on siis pohjimmiltaan kysymys tulevaisuuksien yhteensovittamisesta.” Ja edelleen: “Strategia on pohjimmiltaan yrittäjän

tapa löytää toimintamahdollisuuden ja tuloksellisuuden kannalta riittävä yhteensopivuus omien mielihalujen, toimintatapojen ja voimavarojen sekä toimintaympäristön välillä.” Yrityksen pitkän tähtäimen suunnitelmaa asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi voidaan kutsua myös liiketoimintastrategiaksi. Yrityksen strategisen johtamisen käsitteeseen strategiaproessi sisältyy toiminta-ajatus, strateginen suunnittelu ja päätöksenteko (Kyrölä 2010). Pienissä maataloutta harjoittavissa yrityksissä strategiaan liittyvää suunnittelua ja päätöksentekoa tai strategian toimenpide- ja tavoitesisältöjä ei useinkaan ole kirjattu, vaan niihin päästää käsiksi vain yrittäjiä haastatteleamalla.

Adaptiiviset strategiat (esim. Peltomaa 2015) ja muutosjoustavuusstrategiat (esim. Darnhofer ym. 2010) viittaavat strategioihin, joilla yritykset reagoivat toimintaympäristöstä tai yrityksen sisältä juontuviin yhtäkkiisiin tai pitkän aikavälin muutoksiin. Darnhofer (2014) on hyödyntänyt muutosjoustavuuden, resilienssin, käsitettä tutkiessaan maatalojen strategisia valintoja erilaisiin muutoksiin vastaamiseksi. Muutosjoustavuusstrategian tavoitteena voi olla tilanteen palauttaminen tai säilyttäminen häiriön jälkeen – tai vaihtoehtoisesti uudenlaisten mahdollisuuksien tavoittelemisen ja uuden tasapainotilan hakeminen (Darnhofer ym. 2010). Yritykset eivät kuitenkaan välttämättä käytä vain yhtä strategiaa, vaan käytössä voi olla yhtä aikaa useanlaisia strategioita; lisäksi strategioita usein muokataan ja muutetaan yrityksen elinkaaren kuluessa (Darnhofer ym. 2010; Kuhmonen 2012; Peltomaa 2015).

Perusmaatalouden yhtenä strategiana pidetään kasvuun ja tehostamiseen panostamista (esim. Niemi ym. 1995; Evans 2009; Darnhofer ym. 2010; Peltomaa 2015). Toisena perusmaatalouden strategiana pidetään ennallaan jatkamista (Niemi ym. 1995; Darnhofer ym. 2010). Myös maatalouden tuotanto- ja tuottavuustavoitteista luopumista voidaan pitää yhtenä strategisena vaihtoehtona (esim. Evans 2009; Peltomaa 2015). Tulonsaantirakenteen monipuolistamista muulla yritystoiminnalla, monialaisuudella (*diversification*), palkkatyöllä tai monitoimisuudella (*phuractivity*) on niin ikään tutkittu strategisina vaihtoehtoina (esim. Peltola 2000; Rantamäki-Lahtinen 2002; Vesala & Peura 2002; Pyysiäinen ym. 2011; Vesala & Niska 2013). Monialayrityksessä maatalous ja muu yritystoiminta ovat saman yrityksen eri osia. Monialainen maatila voi olla myös saman omistajan tai omistajaperheen niin sanottu portfolioryitys, jossa maatalous ja muu yritystoiminta ovat erillisiä yrityksiä. (Rantamäki-Lahtinen 2002, 12.) Evansin (2009) mukaan monialaisessa

yrittäjien resursseja voidaan kohdentaa joko uusien maataloustuotteiden tai -palveluiden kehittämiseen tai maataloudesta erillään olevaan yritystoimintaan. Niemi ym. (1995) ja Darnhofer ym. (2010) puolestaan tekevät jaon hieman toisin: yritys voi pyrkiä tuotantotavan, tuotteen, jalostusasteen tai jakelutavan erilaistamiseen tai vaihtoehtoisesti yritysrakenteen ja tulonsaantirakenteen monipuolistamiseen.

Maatalousyrittäjien strategisia valintoja koskeva puhe ei aina välttämättä sisällä selkeitä yrityksen kokonaisstrategioiden kuvauksia, vaan sen sijaan puheesta voidaan tunnistaa erilaisia strategisen valinnan osa-alueita ja aktiiviseen päätöksentekoon tai passiivisempaan ajautumiseen liittyviä kuvauksia yrityksen kehittymisestä. Tekemillään valinnoilla yrittäjät ovat eri tavoin vaikuttaneet yrityksensä strategiseen liikkumavaraan ja toimintamahdollisuuksien horisonttiin, esimerkiksi toiminnan muotoja ja painopisteitä uudistamalla ja monipuolistamalla tai karsimalla ja keskittämällä. Ajautumisen kuvaukset kertovat koetusta valinnanmahdollisuuksien puuttumisesta. Maataloutta harjoittavien yritysten johtamisstrategioiden valintoja ja päätöksentekoa on käsitelty laajasti kirjallisuudessa (esim. Gow & Stayner 1995; Evans 2009; Spiegel ym. 2020). Strategisten painotusten valintaan vaikuttavat esimerkiksi muutospaineen luonne, panosten ja tuotosten markkinatilanne, yrityksen fyysinen ja taloudellinen rakenne, yrittäjäperheen kokoonpano, arvot ja tavoitteet sekä sosiaalinen, taloudellinen ja institutionaalinen toimintaympäristö (Gow & Stayner 1995; Evans 2009).

Yritykset tekevät strategisia päätöksiä varautuakseen ja vastatakseen erilaisiin riskeihin, haasteisiin ja muutoksiin. Ekologiset haasteet liittyvät esimerkiksi äärimmäisiin sääilmiöihin, kasvituholaisiin ja kasvi- ja eläintauteihin sekä pölyttäjien ja elinympäristöjen katoamiseen. Yrittäjäperheen sosiaaliset muutokset, kuten avioero, ikääntyminen, sairaus, kuolema, sukupolvenvaihdos tai jatkajan puute, vaikuttavat keskeisesti yrityksen käytössä oleviin työvoima- ja talousresursseihin. Sosiaalisia haasteita ja muutoksia tulee myös ympäröivän maaseutualueen piirteistä, kuten palvelujen, infrastruktuurin ja osaavan työvoiman puutteesta, tai yhteiskunnallisesta ilmapiiristä, kuten median ylilyöntien aiheuttamasta stressistä. Keskeisiä ovat myös kuluttajien mieltymysten ja vaatimusten muutokset. (Milestad ym. 2012; Meuwissen ym. 2020; Talukder ym. 2020.)

Haastattelukysymykset (ks. liite 1: Haastattelurunko) antoivat haastatelluille maatalousyrittäjille mahdollisuuden tuoda esille merkityksellisiksi

kokemiaan markkina-, politiikka- tai ympäristötekijöitä ja haasteita, jotka ovat vaikuttaneet heidän strategisiin valintoihinsa ja ratkaisuihinsa. Haastateltavilla oli siis mahdollisuus nostaa esille monenlaisia tekijöitä ja häiriöitä, mutta tutkimuksen painopiste oli taloudellisessa, poliittisessa ja institutionaalisessa ympäristössä. Taloudellisia haasteita ovat esimerkiksi tuotteiden hintojen alhaisuus, panosten ja työvoimakustannusten hintojen nousu, kilpailu resursseista ja niiden sijaintiesteet, lainojen koromuutokset, lainarahoituksen saannin rajoitukset sekä arvoketjun epätasaiset valtasuhteet. Institutionaalis-poliittisia haasteita ovat esimerkiksi muutokset pääsyssä markkinoille, kansainvälisen turvallisuusympäristön epävakaus, maatalouspolitiikan muutokset (kansallinen, EU), tukiehtojen kiristyminen, rajoittavat standardit, tuotannon valvonta- ja kiintiöimiskäytännöt sekä maatalouspolitiikka muualla maailmassa. (Pretty 2003; Cabell & Oelofse 2012; Meuwissen ym. 2020; Spiegel ym. 2020; Talukder ym. 2020.)

Aineisto ja menetelmät

Tapaustutkimuksellisen otteen keskeisiä piirteitä ovat keskittyminen pieneen joukkoon tutkimuskohteita ja niiden tarkkapiirteinen havainnointi, missä tapauksen kontekstin merkitys on suuri. Kysymys ei siis ole pelkästään tietyn tapauksen yksityiskohtaisesta kuvauksesta, vaan myös siitä, mitä yleisempää ilmiötä tapaus kontekstissaan kuvastaa ja mitä se siitä paljastaa. (Eriksson & Koistinen 2014.) Tutkimuksessa tarkastellaan valikoitua joukkoa suomalaisia maatalousyrityksiä ja niistä vastuussa olevien yrittäjien haastattelupuhetta koskien maatilansa kehittymistä, kehittämistä ja strategista päätöksentekoa. Haastattelupuhe tuotettiin siten, että yrittäjiltä pyydettiin kannanottoja ja perusteluja esitettyihin haastatteluvirikkeisiin (ks. liite 1). Aineisto sekä tuotettiin että analysoitiin laadullisen asennetutkimuksen hengessä (ks. Vesala & Rantanen 2007; Pyysiäinen 2010), teorialähtöisen laadullisen sisällönanalyysin (Hsieh & Shannon 2005) periaatteita soveltaen. Kokonaisuudessaan tutkimusasetelman tavoitteena oli luoda tiivis ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä niin, että aineiston sisältämä keskeinen informaatio ja laadullinen vaihtelu säilyvät (Tuomi & Sarajärvi 2009).

Tapaustutkimus soveltuu ilmiöihin, jotka ovat vahvasti ja monisäikeisesti sidoksissa tiettyyn kontekstiin, vaikka ilmiön ja kontekstin rajat olisivat epätarkat. Kontekstin muodostavat ne toimijat ja toiminnot, joihin valittu

tapaus liittyy läheisesti. Ulompi konteksti määrittää yrityksen taloudellisen, sosiaalisen ja poliittisen ympäristön sekä yrityksen toimialaympäristön ja sen kilpailullisuuden. Sisempi konteksti viittaa yrityksen omaan rakenteelliseen, kulttuurilliseen ja poliittiseen ympäristöön. Kontekstin ja toimijoiden välinen vuorovaikutus on monensuuntaista ja kumulatiivista. (Eriksson & Koistinen 2014.)

Haastatteluiden suunnittelussa ja toteutuksessa sovellettiin siis laadullisen asennetutkimuksen (Vesala & Rantanen 2007; Pyysiäinen 2010) periaatteita (ks. liite 1). Haastattelupuheesta analysoitiin haastateltujen kantoja sekä niiden perusteluja erityisesti seuraaviin kysymyskokonaisuuksiin:

- 1) Onko yrityksen toiminnan muotoa tai luonnetta muutettu tai suunnattu uudelleen jossain vaiheessa merkittävästi? Jos, niin minkälaiset seikat vaikuttivat keskeisimmin uudelleensuuntaamispäätökseen? Jos toiminnan luonnetta ei ole merkittävästi muutettu, niin mitkä seikat ovat keskeisimmin puoltaneet valitulla uralla pysyttäytymistä?
- 2) Miten politiikkaa ja politiikkakeinoja pitäisi muuttaa tai kehittää, jotta ne tukisivat paremmin yrittäjän mahdollisuuksia suunnata ja kehittää maatilatoimintaa haluamaansa suuntaan?
- 3) Mitkä ovat yrityksen keskeisimmät kehitys- tai sopeuttamistarpeet, joita on lähitulevaisuudessa näköpiirissä? Mikä kehitys- tai sopeuttamistarpeita keskeisimmin aiheuttaa; mistä ne johtuvat?

Tutkimuksen tapauksina on kolmetoista maataloutta harjoittavaa yritystä eri puolilta Suomea. Mukaan pyrittiin löytämään erityyppisiä tuotantosuuntia ja yritysstrategioita edustavia yrityksiä eri maakunnista (taulukko 1) tutkijoiden omia verkostoja hyödyntämällä. Haastateltaviksi pyydettiin vastuullisia yrittäjiä tai vaihtoehtoisesti yrittäjäpariskuntaa, mikäli yritys-toimintaa harjoitettiin pariskuntana. Haastatellut maatalousyrittäjät edustivat paitsi erilaisia tuotantosuuntia ja yritysstrategioita myös erilaisia yrittäjyyden vaiheita: mukana oli yritystoiminnan vastikään aloittaneita, uransa keskivaiheilla olevia sekä uransa loppupuolella olevia yrittäjiä. Haastattelut toteutettiin marraskuun 2021 ja helmikuun 2022 välisenä aikana puhelimen tai videopuheluyhteyden välityksellä. Haastattelut kestivät tunnista kahteen tuntia, ja ne teki yksi tutkija, lukuun ottamatta ensimmäistä haastattelua, jonka tekemiseen osallistui kaksi tutkijaa. Haastattelut tallennettiin ja haastattelutallenteet litteroitiin.

Taulukko 1. Haastattelujen suunnittelu- ja valintamatriisi. Sijoittelu matriisiin perustui tutkijaryhmän karkeaan arvioon maatalousyrittäjän uran vaiheista ja yritysten strategioista.

Strategia Uravaihe	Ruoan alkutuotanto, strategiana tehokkuus ja suuruus	Ruoan alkutuotanto, strategiana lisäarvon luominen	Tulonhankinta monialaisesti myös alkutuotannon ulkopuolelta
Uran alkupuoli	V13. Broileritila (Varsinais-Suomi)	V9. Erikoiskasvinviljelytila (Uusimaa)	V1. Viljatila & koneurakointi (Keski-Pohjanmaa) V11. Palkkatyö & luomuviljatila (Etelä-Pohjanmaa)
Uran keskivaihe	V10. Lypsykarjatila (Pohjois-Savo)	V8. Luomulypsykarjatila & maatalouskonekauppaa pienesti (Pohjois-Pohjanmaa) V4. Perunatila & suoramyynti (Kanta-Häme)	V7. Palkkatyö & viljatila (Pirkanmaa) V5. Naudanlihatila & koneurakointi (Pohjois-Pohjanmaa)
Uran loppupuoli	V12. Kasvinviljelytila (Keski-Suomi) V6. Lypsykarjatila (Keski-Suomi)	V3. Luomusikatila & viljatila (Varsinais-Suomi)	V2. Luomuviljatila & koneurakointi (Uusimaa)

Tulokset

Maatalousyrittäjien strategiapuhe

Osaamiseen, tuottavuuteen ja investointeihin liittyvä strategiapuhe

Usea yrittäjä toi esiin parhaimmiston kuulumisen tavoittelun. Se tarkoitti edellytyksiä onnistua alkutuotannossa, konkreettisia maanviljely- ja karjanhoitotaitoja hyvine satoineen ja tuotoksineen sekä muine yrittäjäystaitoineen. Lisämaan hankinnasta puhuivat niin alkutuottajat, monialaiset yrittäjät kuin sivutoiminen yrittäjäkin (V3, V5, V6, V8, V10, V13). Tavanomaisen alkutuotannon suurissa yksiköissä ja erikoiskasvitiloilla oli palkattu täysiaikaista ulkopuolista työvoimaa, samoin monialaisissa yrityksissä. Kausityövoimaa käytettiin laajasti kaiken tyyppisissä maatalousyhteyksissä (V1, V3, V4, V8, V9, V10, V12, V13).

Kaikki haastateltavat kertoivat tekemistään investoinneista, joiden kohteet ja painopisteet vaihtelivat tuotantosuunnasta riippuen (V1–V13). Sivutoimiset viljelijät eivät juuri tuoneet esille suurempia tilakohtaisia kone- tai rakennusinvestointeja mutta mainitsivat yhteisinvestoinnit, kuten yhteispuimuri- ja yhteiskuivurihankkeet (V7, V11). Investointitukia oli hyödynnetty myös eläinten hyvinvointi -investointien toteutuksessa (V5, V13). Eläinten hyvinvointiin tähtääviä investointeja pidettiin onnistuneina tuotannon tehokkuudenkin kannalta (V10).

Erikoiskasvinviljelijät olivat investoineet energiaomavaraisuuteen, kuten lämpökeskuksiin ja aurinkopaneeleihin (V4, V9). Energiainvestoinnit liittyivät paitsi energiaomavaraisuuden tavoitteluun, maitotiloilla myös meijerien hiilineutraalisuustavoitteisiin (V8, V10). Useampi muita tuotantosuuntia edustava haastateltu mainitsi, että mahdollisia lähitulevaisuuden energiainvestointeja on suunniteltu.

Strateginen puhe toiminnan jatkamisesta ennallaan

Yritykset, jotka olivat jossain vaiheessa panostaneet kasvuun tai erikoiskasvien viljelyyn, pyrkivät suurten investointien jälkeen vakiinnuttamaan toiminnan ja jatkamaan sitä ennallaan tehtyjen investointien hyödyntämiseksi ja takaisin maksamiseksi (V13). Sekä perunanviljelijä että broilerinkasvattaja perustelivat valitussa tuotantosuunnassa pysymistä sillä, että näiden tuotteiden markkinamekanismi on toiminut kohtuullisesti (V4, V13). Maitotilalliset sen sijaan olivat jättäneet 2010-luvun alussa uuden laajennusinvestoinnin robottinavettaansa tekemättä, koska eivät olleet uskoneet eläinmäärän lisäämisen parantavan kannattavuutta (V6).

Yksi haastateltava korosti tukipolitiikan merkitystä tuotantosuunnassa pysymisessä: pohjoissavolainen maitotilayrittäjä perusteli jatkamispäätöstään tukipoliittisella vakaudella (maidontuotanto vs. lihantuotanto) (V10). Vaikka viljanhinnan muodostukseen ei yleisesti oltu tyytyväisiä, perusteena viljanviljelyn jatkamiseen oli, että viljalle on olemassa olevat markkinat, ja jos laatu ei riitä leipäviljäksi, viljasato pystytään myymään rehuksi (V12). Pitkäänkin toimintaansa ennallaan jatkaneiden maatalousyrittäjien ryhmään kuului myös uransa loppupuolella olevia, velattomia ja tukien määrää optimoivia yrityksiä (V6, V7, V12).

Erikoiskasveihin ja erityisiin viljelymenetelmiin liittyvä strategiapuhe

Erikoiskasvinviljelijät korostivat, että tuotteen hinta- ja tukitason lisäksi maantieteellinen sijainti (V9) tai peltomaan laatu (V4) ovat aikanaan vaikuttaneet tuotantomuodon valintaan – ja valinta on saatettu tehdä jo edellisten viljelijäsukupolvien aikana. Esimerkiksi sijainti ykkösvyšöhykkeellä on mahdollistanut sellaista erikoiskasvien viljelyä, mikä ei onnistu muilla kasvuyöhykkeillä Suomessa (V9). Maatilan sijainti pohjoisemalla kasvuyöhykkeellä puolestaan tarkoitti sitä, että nurmenviljelyllä saatiin pelloista paras tuotto karjalouden harjoittamisen kautta (V10).

Erikoiskasvien viljelijät olivat pystyneet parantamaan katettaan oheispalveluilla, kuten kuljetuksella sekä suoramyynnillä (V4, V9). He mainitsivat myös investoimisen energiaomavaraisuuteen strategiana, jolla pyrittiin parantamaan kannattavuutta ja huomioimaan ympäristönäkökohtia (V4, V9). Neljä yrittäjää harjoitti luomutuotantotapaa (V2, V3, V8, V11).

Monipuolisten kasvilajien ja erikoiskasvien viljelyyn suhtauduttiin myönteisesti erityisesti silloin, kun erikoiskasveille arvioitiin olevan kysyntää (alkutuotteen ostajia ja jatkojalostajia), niistä maksettava hinta arvioitiin hyväksi ja oman maatilan maantieteellinen sijainti sekä maaperän laatu soveltuivat hyvin kyseisen erikoiskasvin viljelyyn. Vaakakupissa painoi se, että viljalle on aina kysyntää joko leipä- tai rehuviljana (V4, V11). Tukehtojen mukaisesti voitiin viljellä myös syväjuurisia saneerauskasveja, kerääjäkasveja ja viherlannoitukseen tarkoitettuja nurmia ilman satotavoitteita peltojen kasvukunnon lisäämiseksi. Peltoviljelyn tulosta pyrittiin parantamaan myös uusilla viljelytekniikoilla (V8, V9, V11).

Ilmastonmuutokseen sopeutumisessa tärkeäksi keinoksi nähtiinkin peltojen hyvä kasvukunto ja rakenne, joita tavoiteltiin erilaisin viljelytekniisin keinoin. Tämä edellytti esimerkiksi uusia koneteknologisia ratkaisuja, kuten kevennettyä muokkausta ja suorakylvöä, syysmuotoisten kasvien ja palkokasvien viljelyä sekä monimuotoista viljelykiertoa. Osin samoilla keinolla pyrittiin ehkäisemään vesistöihin kohdistuvia päästöjä (V1, V3, V4, V9, V11).

Tuotantosuunnan ja -tavan muutoksiin sekä tuotantotavoitteista luopumiseen liittyvä strategiapuhe

Kun yrityksellä ei ollut enää suuria velkoja, satotavoitteista oli luovuttu ja siirrytty optimoimaan tukia (V7). Panoskustannuksia pyrittiin säästä-

mään; esimerkiksi tuotantoon panostamisesta oltiin valmiita tinkimään (V6, V7, V12). Jos yritys oli velaton, maatalousyrittäjien ura oli loppuvaiheessaan eikä jatkajaa ollut tiedossa, tehostamisstrategialle ei ollut enää perusteita toisin kuin uran aikaisemmissa vaiheissa oli ollut (V6, V12).

Luomutuotantoon siirtymisen syyksi kolme neljästä haastatellusta luomuviljelijästä mainitsi investointi- ja panoskustannusten karsinnan ja luomutuotannon korkeammat tuet. Yksi maatila oli siirtynyt luomuviljelyyn välttääkseen uudet tuotanto- ja kuivatuskapasiteetti-investoinnit (V8), toinen oli siirtynyt, koska oli tyytymätön tavanomaisesti viljellyn viljan huonoon hintakehitykseen (V2), ja kolmas koska maatilan sato-
tasot eivät olleet erityisen hyviä ja tuotantotavoitteista oli luovuttu (V11).

Yrittäjäperheen työvoiman käyttöön ja tulonsaantirakenteen monipuolistamiseen liittyvä strategiapuhe

Tulonsaantirakennetta oli monipuolistettu muulla yritystoiminnalla, kuten urakoinnilla tai maatalouskonekaupalla (V1, V2, V5, V8). Töiden tekemistä järjesteltiin eri tavoin perheen ja lähisuvun kesken; työt tehtiin esimerkiksi yhteistyössä edellisen sukupolven kanssa, joka saattoi edelleen viljellä omaa maatilansa (V13), tai yhteistoiminnallisesti isän ja pojan kesken (V9, V11), isän sesonkiavulla (V2), yrittäjäparin ja muiden perheenjäsenten kesken (V3, V8, V10), veljesten muodostamien yhtiöiden kautta (V5) sekä siten, että pariskunta teki työt yhdessä mutta kummatkin olivat itsellisiä maatalousyrittäjiä (V3). Urakointiyrityksessä oli mukana äiti, kaksi veljeä ja sisko (V1). Eri sukupolvia ja sukupuolia edustavien perheenjäsenten merkitystä niin tuotannollisten kuin hallinnollisten töiden tekijöinä korostettiin.

Kuitenkin vain osassa perhemaatiloista molemmat puoliset saivat koko elantonsa maataloudesta. Usein toinen puolisoista hankki ainakin osan tuloistaan palkkatyöstä. Yhden haastatellun viljelijän pääasiallinen tulonlähde oli palkkatyö (V7), ja toinen kuvasi maanviljelyään harrastukseksi (V11). Muutamassa tapauksessa oli sukupolvenvaihdon yhteydessä tehty strateginen valinta: oli siirrytty palkkatyöhön ja sivutoimiseen viljelyyn palkkatyön rinnalla, koska tuotantosuunnassa pysyminen olisi vaatinut suuria investointeja ajanmukaisiin tuotantorakennuksiin ja kalustoon, eikä investointeihin ollut haluttu ryhtyä (V7, V11).

Maatalouspolitiikan ja markkinoiden aiheuttamat häiriöt

Maatalouspolitiikkatoimien vaikuttavuus ja lyhytjänteisyys

Mahdollisiin uusiin ilmastonmuutoksen hillintätoimiin liittyvä epävarmuus, kuten niiden todellinen hillintävaikuttavuus sekä niiden toteuttamisen aiheuttamat kustannukset (esimerkiksi uuden suorakylvökoneistuksen hankinta) olivat politiikkaohjaukseen liittyviä haasteita, jotka puhuttivat maatalousyrittäjiä (V2, V7). Ne yrittäjät, joilla oli kokemusta EU:n yhteisen maatalouspolitiikan tukiehtoihin liittyvistä erilaisista suojele- ja hillintätoimien vaatimuksista jo useilta ohjelma-kausilta, kokivat ne osin poukkoileviksi (V6, V7, V8). Tukipolitiikalta toivottiin ennakoitavuutta ja jatkuvuutta. Esimerkiksi maidontuottajat korostivat, että tuotantosuuntaan sitoutuminen edellyttää suuria investointeja, joiden tueksi kaivattiin tukipolitiikan ennakoitavuutta (V8, V10).

Maataloustukiehtojen byrokraattisuus ja monimutkaisuus

Politiikkaohjauksen byrokraattisuuden ja pikkutarkkuuden aiheuttaman stressin mainitsivat hyvin erilaisia yritysstrategioita valinneet yrittäjät: nuori erittäin laajaan tuotantoon panostanut maatalousyrittäjä, nuori sivutoiminen viljelijä, nuori monialaista maatilaa ja urakointia pyörittävä yrittäjä sekä iäkkäämpi sianlihantuotannosta luopunut viljanviljelijä (V1, V11, V12, V13).

Hehtaarituet vaikeuttavat aktiivituottajien lisämaan saatavuutta

Käytössä olevia hehtaaritukia kritisoitiin: niiden katsottiin edistävän näennäisviljelyä sekä pääomittuvan epäterveesti peltomaan korkeiksi hinnoiksi (V1, V5, V10, V11, V12). Näennäisviljelyn, tai pelkästään tukia optimoivan niin sanotun paperiviljelyn, katsottiin olevan mahdollista, koska hehtaaritukilla ei ole tuotanto-, sadonkorjuu- tai myyntivelvoitetta (V5, V7). Hehtaarikohtaisten tukien koettiin myös kannustavan viljelyn jatkamiseen ilman tuotantotavoitteita pitkälle eläkeiän jälkeenkin (V6, V12). Siten hehtaaritukien katsottiin vaikeuttavan aktiiviviljelijöiden peltomaan hankintaa (V10, V13).

Kotieläintuet vaikeuttavat viljatilojen lisämaan saatavuutta

Esille tuli myös huoli siitä, että karjatilojen korkeammat hehtaarituet asettavat kasvinviljelytilat epätasa-arvoiseen kilpailutilanteeseen lisämaan saatavuudesta. Korkeampien hehtaaritukien nähtiin pääomittuvan korkeiksi pellonhinnoiksi, samalla kun lisämaan hankinta on karjatilaille helpompaa niiden pystyessä maksamaan korkeampaa osto- tai vuokrahintaa (V11).

Maataloustuet vääristävät alkutuotemarkkinoiden toimintaa

Moni yrittäjä piti maataloustukia yhtenä keskeisenä markkinoiden toimimattomuuden syynä (V6, V8, V10, V11). He esittivät, että olisi parempi, jos maataloustuotteiden hinta muodostuisi puhtaasti markkinoilla ilman tukien vääristävää vaikutusta. Näin kommentoineet tiedostivat kuitenkin, että tukipolitiikka ei ole vain EU-tason saati valtakunnallisen politiikan asia, koska maataloutta tuetaan laajasti eri puolilla maailmaa (V6, V8, V10, V11). Investointitukien nähtiin puolestaan vaikuttaneen suoraan kone- ja rakennuskustannusten kasvuun – ja siten ohjautuneen mahdollisesti maatalousyritysten kautta rakennusalle sekä kone- ja laitteollisuuteen (V5, V6, V7, V10, V13).

Maataloustuotteiden markkinamekanismin toimimattomuus

Maataloustuotteiden markkinahintamekanismin toimimattomuus, johon maataloustukipolitiikka osaltaan vaikuttaa, tarkoittaa haastateltujen mukaan sitä, että maataloustuotannon kustannukset ja kustannusten kasvu eivät siirry markkinamekanismin kautta maataloustuotteiden hintoihin niin kuin tapahtuu muilla toimialoilla. Maataloustuotteiden markkinoiden toimimattomuus nähdään erityisesti suomalaisiksi ongelmaksi, koska muualla Euroopassa esimerkiksi viljanhintojen katsottiin noudattavan paremmin kysynnän ja tarjonnan mekanismeja. Maataloustuottajien neuvotteluasema koettiin erittäin heikoksi – ja yhtenä syynä tähän pidettiin suomalaisen kaupan voimakasta keskittymistä, joka vaikuttaa osaltaan alkutuotehinnoitteluun (V2, V6, V7, V8, V9).

Erikoiskasvinviljelijät kommentoivat markkinoita yleisestä markkina-kriittisestä linjasta poikkeavasti (V4, V9). Erikoiskasvien viljelijät kokevat voivansa vaikuttaa muita tuottajia paremmin tuotteidensa hinnoitteluun myymällä itse tuotteensa suoraan asiakkailleen ilman viljakaupan, jalostavan teollisuuden ja vähittäiskaupan välikäsiä.

Eri tuotannonaloilla katsottiin menevän huonosti osittain eri syistä, toisinaan jopa päinvastaisista syistä. Esimerkiksi kun viljan hinta nousee, viljajaloilla menee paremmin, mutta samalla nousee myös karjajaloiden tarvitseman rehuviljan hinta. Yhden tuotannonalan ongelmat voivat siirtyä suoraan toiselle tuotannonalalle: kun maidontuotantoa äkillisesti supistetaan rajusti ja lypsykarjatilat vähentävät karjaa, naudanlihantuottajat eivät saa lypsykarjajaloilta odotettua määrää lihanautoja kasvatettavakseen (V6). Tukipolitiikan ja markkinaohjauksen ristiriidat nousevat esiin, kun meijerin tuotannonohjausjärjestelmät rajoittavat luomuraakamaidon tuottamista ja samaan aikaan pyritään tukipolitiikan keinoin lisäämään luomumaidon tuotantoa (V6, V8, V10).

Tuotantopanosten hintojen karkaaminen

Maatalouden kannattavuus- ja maksuvalmiushaasteet sekä velkaantuneisuus olivat entisestäänkin lisääntyneet. Kun yrityksen maksuvalmius oli valmiiksi heikko, panoksia ei pystytty ostamaan varastoon silloin kun hinta olisi edullisempi (V6, V9). Panoskustannusten, kuten öljyn, sähkön ja lannoitteiden hintojen, moninkertaistuminen ”yhdessä yössä” on ollut kaikkia maatiloja ja tuotantosuuntia kohdannut häiriö. Kustannusten voimakkaan kasvun vuoksi yrityksen normaaliakin tuotantoa ylläpitävien kustannusten kattaminen on ollut vaakalaudalla, saati sitten kehittämisinvestoinnit (V1, V6).

Tuontielintarvikkeiden kilpailuetu julkisissa hankinnoissa

Lihantuottajat kokivat erittäin epäeettiseksi ja epäreiluksi sen, että Suomeen tuodaan elintarvikkeita, jotka on tuotettu tavalla, joka on Suomessa laitton (esim. glyfosaatin käyttö tai porsaiden saporoiden poisto). Näin jotkut tuontielintarvikkeet voivat saada poikkeuksellisen hintaedun esimerkiksi julkisorganisaatioiden kilpailutuksissa, ja vaikkapa kouluissa saatetaan syödä Suomen standardien mukaan laittomasti tuotettua ruokaa (V3, V5, V12).

Muutoksiin ja riskeihin varautuminen

Kaksi haastatelluista oli monialaista yritystoimintaa harjoittavia uransa keskivaiheen yrittäjiä Pohjois-Pohjanmaalta. Ensimmäisen monialaisen yrityksen tavoitteena oli lisätä tuotantoa niin paljon, että yrityksellä olisi varaa pitää ulkopuolisia työntekijöitä. Maatalousyhtymän kahden yrittäjän oman työvoiman riittämättömyys monialaiseen toimintaan aiheutti

haasteita. Toisen yrityksen suunnitelmana oli laajentaa lypsykarjatuotantoa, jos luomutuotanto ei jatkossa kannata muuttuvien vaatimusten takia. Ensimmäinen yritys tekee eläinten hyvinvointia parantavia investointeja ja suunnittelee eettisyyteen perustuvaa tuotekehityskonseptointia. Toinen yritys on tehnyt hiilineutraalisuustavoitteen vuoksi biokaasulaitossuunnitelmia. Vaikka hiilineutraaliustavoitetta pidettiin hyvänä, haasteeksi koettiin liian nopealla aikataululla tulevat uudet vaatimukset.

Me ollaan pahimoilleen siinä kokoluokassa, että me ei, siinä ei ole varaa pitää työntekijää, mutta tällä hetkellä ei ole markkinoilla mahdollisuuksia laajentakaan. Niin se olisi ehkä meidän suurin toive, että me saataisiin tuotantoa lisättyä sen verran, että se mahdollistaisi yhden täysipäiväisen eläintenhoitajan palkkaamisen. Ja sen eteen tehdään töitä, että se olisi tulevaisuudessa mahdollista. ...Lähitulevaisuuden investointeja käytännössä on tuo eläinten hyvinvointi ja niiden eläinten olosuhteiden parantaminen ja sitä kautta tuotannon kehittäminen. Ja sitten myös sinne tulevaisuuden suunnitelmiin ihan semmoinen oma tuotekehityskonseptointi siitä eläinten hyvinvoinnista niin, että se tuo eettinen tuotanto tulevaisuuden kuluttajien silmissäkin olisi mahdollista. ...Mutta meilläkin kun on muuta yritystoimintaa niin nyt jakautuu sitä meidän yrittäjien aikaa liian paljon, liian moneen asiaan. Siihen eläintuotantoon pitää vain yhden keskittyä, sitä ei sivutoimisena pysty hoitamaan määräänsä enemmän. (V5)

Hiilineutraaliustavoitteen vuoksi aika pitkälle niin meillä on biokaasulaitossuunnitelmia pöydällä. Luomutuotannon jatkuvuus ja yhteiskunnan kautta poliittikkavaatimukset muuttuu, jolloin luomutuotannon jatkuvuus vähän kysymysmerkki, että mikä se on [kriteerit tulevaisuudessa]. ...Meillä on biokaasusuunnitelmat meneillään hiilineutraalisuustavoitteen toteuttamiseksi ja sitten on pöydällä navetan laajennussuunnitelma sitä varten, että jos joudutaan luomutuotannosta siirtymään pois, niin siinä vaiheessa sitten pyritään siihen, että laajennetaan lypsykarjatuotantoa, kun pinta-alaa on käytettävissä, koska tuo perusrehviljan tuotanto ei pitkällä jänteellä ole ollut oikein kannattavaa toimintaa. Niin pyritään sitten, että tässä on kaikkeen parikin vaihtoehtoa, että millä edetään. ...Se, mikä siinä on ongelma siinä muutoksien tekemisessä ja olemisessä, että se tulee niin lyhyellä aikaviiveellä nämä vaatimukset. Niin tavallaan, kun ajatellaan että maidontuottajan kvartaali on 25 vuotta eikä neljännesvuosi, niin että ne tulee tavallaan tähän, miten tätä tuotantoa pystyy käytännössä resurssien puitteissa ohjaamaan täällä tilalla ja tekemään niitä päätöksiä, niin nämä poliittiset tahtotilat tulee niin nopeasti, että niihin on tosi hankala reagoida. ...Esimerkiksi hiilineutraaliustavoite on tosi hyvä, mutta se että kuinka niitä toteutetaan tilatasolla, niin aikataulut on tosi kireitä. (V8)

Kaksi niin sanottuun perusmaatalouteen panostavaa maatalousyrittäjää suunnittelee niin ikään investointeja eläinten hyvinvoinnin parantamiseksi sekä biokaasulaitoksen rakentamista hiilijalanjäljen pienentä-

miseksi. Lypsykarjataloutta harjoittava, uransa keskivaihetta elävä yrittäjäpariskunta Pohjois-Savosta koki suurimmiksi epävarmuuden aiheuttajiksi meijerin maidontuotannon ohjauksen sekä haasteet lisäämaan ja investointeihin tarvittavan lainarahoituksen saatavuudessa. Uransa alkupuolella oleva broilerituotantoa harjoittava yrittäjä Varsinais-Suomesta puolestaan piti suurimpana haasteena osaavan työvoiman saatavuutta.

Investoinnin suunnittelun ja päätöstenteon jälkeen on tämä maidontuotannon sopeuttaminen tullu kuvioihin tuolta meijeritasolta. Että kyllähän se nyt tavallaan ohjaa, että minkälainen on se tulevien vuosien tarve sitten maidontuotannolle. Tarviiko sitä vähentää vai pitää ennallaan. Vai saako sitä kehittää. Niin se on tavallaan uusi elementti. Ja sitten tavallaan, onko se nyt sopeutumista, mutta ehkä ohjaa nyt sitte tavallaan tulevaisuutta ohjaa paljolti tuo, tämän markkinan lisäksi, niin just tuo pellon saatavuus. Ja sitte pankkien suhtautuminen näihin uusiin investointeihin. Eli tää rahoituksen saatavuus. Ja kyllähän tämmöset, kyllähän se tukipolitiikka kaikki vaikuttaa. ...Kuluttajien vaatimukset. No kyllähän se nyt varmaan enemmän tai vähemmän sitte tähän, kun tämä kuluttajapuoli on tähän vastuullisuuteen. Niin tavallaan pyritään kehittämään esimerkiksi energiaomavarasuutta, ja sitä hiilijalanjälkeen maidontuotannolle ...Biokaasulaitos. Hiehoille lisätilaa eli eläinten hyvinvointiin panostaminen, varastojen lisärakentaminen. (V10)

No, yksi on ainakin semmoinen, ihan konkreettinen asia on osaava ja tietotaitoinen työvoima. Tämä ala on kehittynyt niin paljon, että vaaditaan työntekijöiltä ja yrittäjiltä enemmän tietoa ja osaamista, mutta sitä ei ole saatavilla. Ja sitten toinen on tietysti ympäristö- ja eläinten hyvinvointijutut. Niin ne varmaan, niissä on, niitä painotetaan enemmän ja enemmän, ja niihin tarttis pystyä sopeutumaan, ja kehittämään niissä. ...Juu, uusiutuva energia. Siis no itse asiassa joo, se energiatehokkuus on semmoinen. Koska tuossa on, totta kai se liittyy ihan peltoviljelyyn, mutta sitten kanalaan myös lämmityksen kautta ja sähkön kautta. Ja nyt vielä sitten vallitsevan tilanteen takia, niin se, ja muutenkin vaikka tämä nyt toivottavasti ehkä nopeuttaa jotenkin tuota uusiutuvaa energiaa... Ja sitten toinen on tietysti ympäristö- ja eläinten hyvinvointijutut. (V13)

Kaksi viljanviljelyä harjoittavaa yrittäjää varautuu lisääntyviin sään ääri-ilmiöihin panostamalla pellon hyvään kasvukuntoon ja rakenteeseen. Palkkatyötä ja viljelyä harjoittava uransa alkupuolen yrittäjä Etelä-Pohjanmaalta haluaisi hankkia myös lisää viljelymaata, jos sitä olisi saatavilla. Erikoiskasvien ja viljanviljelyä harjoittava yrittäjä, joka käy vielä palkkatöissä, panostaa viljelymenetelmiin, syysmuotoisiin viljoihin ja erikoiskasveihin. Haasteena hän piti heikkoa kannattavuutta ja tuotteiden hintakehitystä kustannusten noustessa jyrkästi.

Kahtena viimeisenä vuotena kuivuus vaivannut ja keväällä varsinkin täällä on usein ollut pitkiä satamattomia kausia. Haasteena nähdään mistä kaikki muutkin puhuu paljon, ilmastonmuutos, joka kyllä aiheuttaa sen että pellot pitää olla hyvässä kasvukunnossa ja maaperä rakenteellisesti hyvässä kunnossa, siellä pitää olla matoja pellossa ja sellaisiin asioihin. Ja se läpäisee vettä ja näin. Tähän meillä on nyt alettu kiinnittää huomiota kuivuuden lisäksi. Kevätkuivuus on ollut se, että on lähtenyt itämään tosi huonosti välillä. Tietenkin varmasti kehitystarpeita on sitten, kun luomuun oon siirrytty, että saadaan pidettyä rikkakasvit hallinnassa. Niin, että siihen pitää kiinnittää huomiota. Me voitais aivan hyvin ottaa 40 hehtaaria lisää peltoa viljelykseen, jos olisi saatavilla. Että tarkoitus olisi, voitais aivan hyvin kasvattaa toimintaa, että jos se on mahdollista. Että kasvattaminen ja ehkä sitten se pellon viljelykunto, niin on sellaiset kehitys- ja sopeuttamistarpeet tässä lähiaikoina. (V11)

Pitää olla hyvin tietoinen kaikista asioista ja, se kyllä vaikeuttaa toimintaa. Riskien nousuhan on huomattavaa sekä kustannuspuolen jyrkkä nousu. Samalla kun tuotteiden hinnat ei nouse samaan tahtiin niin se kannattavuus, joka oli jo ennen tätä, on kysymysmerkki. Ja sitten samallahan nää äärimmäiset sääilmiöt on nyt uhkana ilmastonmuutoksen seurauksena. ...Esimerkiks tää kuivuus mikä meillä oli täällä viime vuonna, niin äärimmäinen kuivuus tai äärimmäinen sade on tosi kova uhka, että maanviljelys on kuitenkin ihan luonnon ehdoilla. Jos ei tuu vettä niin ei kasva kyllä mikään. Ja meille tää kasteluveden saanti voi olla tulevaisuudessa rajoitettua ja jos sitä säädellään koko ajan. ...Nyt on kyllä tosi tärkeää olla innovatiivinen ja yrittää kehittää ja sitä me ollaan kyllä tehty. Esimerkiksi me viljellään aika paljon nyt tätä härkäpapuakin joka, ei tarvi esimerkiksi lannoitteita juuri ollenkaan et kun lannoitteiden hinta on noussut ihan hirveesti, niin sitä lannoitetta pitää kohdella kuin kultaa melkein. ...Mutta sitten meillä on syyskasvipainotteista aika paljon, syysvehnää esimerkiksi niin se pärjää sit paljon paremmin kuivassa kesässä, ettei kuivuudesta kärsi yhtä paljon kuin nää kevätiljat esimerkiksi. Niin syyspainotteista ja härkäpapua on meidän nykyiset konkreettiset mitä me nyt tällä hetkellä tehdään. Sitten tietysti koko ajan yritetään uutta tietä löytää mikä sopis paremmin tähän ilmastokriisiin. (V9)

Luomuviljaa ja luomulihaa Varsinais-Suomessa tuottavat uransa loppupuolen yrittäjät suunnittelevat jatkavansa peltojensa vesitalouden korjaamista vuosittain salaajituksella sekä hankkivansa lisämaata (V3). Kasvinviljelyä ja koneurakointia harjoittava uransa alkupuolen yrittäjä Keski-Pohjanmaalta suunnittelee uusien viljelymenetelmien haltuunottoa ja mahdollisesti kastelujärjestelmään panostamista (V1).

Kestävän kehityksen viljelytekniikoitten haltuunotto paremmin vielä mitä nyt on. Neuvontapalvelut niin kyllä ne on sitten todennäköisesti kanssa ihan kärkipäässä, että pystytään vähän kysymään vinkkiä ja apua, että miten niitä lähdetään viemään eteenpäin. ...Ja nyt on tämmöisiä äärivuosia tosi kuivia niin kuin nyt tämä vuosi oli, niin todennäköisesti joudutaan... panostamaan kastelujärjestel-

miin ja tämmöisiin, että pystytään tuottamaan se suurin piirtein sama sato joka vuosi. ...Osittain konekantaa joudutaan vielä uusimaan ja muuttamaan, että pystytään harjoittamaan uusia menetelmiä viljelypuolella. (V1)

Perunan viljelyä, varastointia ja suoramyyntiä harjoittava uransa keskivaiheen yrittäjä Kanta-Hämeestä varautuu äkillisiin markkinamuutoksiin tai vakaviin kasvitautiepidemioihin siten, että ei kasvata lainamäärää uusilla investoinneilla, jotta toiminta voidaan ajaa alas melko nopeastikin ja siirtyä esimerkiksi palkkatöihin.

Se on nyt se, että jos tulee rakenteellisia muutoksia tässä Suomen maataloudessa sun muussa, että sitä lainamäärää ei nostettaisi, että pystytään toiminta vaikka ajamaan alas, jos tulee semmoinen tilanne, että ei ole järkeä tehdä, viljellä. Ja lähdetään muihin töihin tai jotain ...Se nyt, no viljelykiertohan nyt on kasvitauteihin se millä nyt on koitettu ennakoitua siihen ja markkinoihinhan on nyt vaikea vaikuttaa etukäteen, että sehän on ja menee vähän niin kuin. Totta kai, että laatu ja kaikki pidetään mahdollisimman hyvänä ja että se toiminta pysyy sillä siinä. ...Jos kauppaketjut tai jotkut tekee päätöksiä, yhtäkkiähän voi tehdä päätöksen että pientuottajilta ei oteta vaikka tavaraa, niin sehän tekee yhtäkkiä kauhean muutoksen. (V4)

Ennallaan vielä jonkin aikaa aikoivat jatkaa luomuviljaa ja koneurakointia harjoittava uransa loppupuolen yrittäjä Uudeltamaalta (V2) sekä palkkatyötä ja kasvinviljelyä harjoittava yrittäjä Pirkanmaalta (V7). Jälkimmäinen aikoo jossakin vaiheessa käynnistää sukupolvenvaihdosneuvottelut. Aikaisemmin sianlihaa tuottanut yrittäjä Keski-Suomesta on siirtynyt viljanviljelyyn ja suunnittelee peltojensa myymistä naapuruston aktiivilijelijöille hieman myöhemmin (V12). Kolmen yrittäjän maidontuotantoa harjoittava yhteisyritys Keski-Suomesta aikoo ajaa lypsykarjatuotannon alas siinä vaiheessa, kun kaikki yrittäjät ovat eläkeiässä, ja jatkaa sen jälkeen kasvinviljelyä (V6).

Kaikki nämä strategiset suunnitelmat kuvastavat varautumista epävarmoiksi koettuihin tulevaisuudennäkymiin – mutta yhtä kaikki, tulevaisuutta ja erilaisia skenaarioita on pohdittu monipuolisesti ja erilaisiin vaihtoehtoihin toimintamalleihin on varauduttu.

Keskustelu

Artikkelissa on tarkasteltu laadullisen haastattelututkimuksen keinoin sitä, minkälaisia merkityksiä maatalousyrittäjät antavat maatalouden toimintaympäristön muutostekijöille, erityisesti politiikka- markkina- ja

luonnonympäristö näkökulmasta, ja miten he hahmottavat yritystoimintansa strategiset vaihtoehdot ja tekevät päätöksensä suhteessa näihin merkityksiin. Tarkastelussa sovellettiin Darnhoferin ja kumppaneiden (2010) viitekehystä maatalousyrittäjien muutosjoustavuuden strategioista. Kohdatun häiriön suuruus ja luonne sekä yrityksen käytössä olevat häiriötä puskuroivat resurssit määrittävät sen, onko yrityksen valitsema muutosjoustavuusstrategia pienempää säätöä edellyttävä ja yritystoiminnan tasapainon palauttamiseen pyrkivä, vaiko suurempia toimintojen muutoksia edellyttävä, ja siten uutta tasapainoa hakeva.

Kolmeltatoista suomalaiselta maatilalta kerätyssä laadullisessa haastatteluaineistossa maatalousyrittäjät kertoivat politiikan ja markkinoiden tuottamista haasteista sekä haasteista, jotka aiheutuvat luonnonolosuhteissa tapahtuvassa tuotannossa. Haastattelupuhe kertoo yrittäjien tavoista reagoida ja vastata haasteisiin. Koska kyseessä on laadullinen tutkimus, analyysin tuloksia ei pyritä yleistämään koko suomalaisen maatalouden kirjjon kattaviksi tulkinnoiksi, vaan tuloksia tarkastellaan eräänlaisina näytteinä suomalaiselle maataloudelle ominaisista todellisuuksista ja niiden puitteissa maatalousyrittäjille avautuvista toimintatavoista ja -vaihtoehdoista.

Tutkimuskysymykset koskivat sitä, mitä ja miten maatalousyrittäjät puhuvat yritystoimintansa strategisista valinnoista, päätöksistä ja reaktioista suhteessa toimintaympäristön muutoksiin sekä millaisia häiriöitä toimintaympäristötekijöiden muutosten koetaan aiheuttaneen ja miten niihin on reagoitu. Haastattelujen perusteella maatalousyrittäjien yleinen kokemus on, että maatalouden institutionaaliset politiikka- ja markkinaympäristöt itsessään tuottavat merkittäviä haasteita maatalousyrittäjien toiminnan suunnittelulle, kehittämiselle ja hallinnalle. Poikkeuksista huolimatta haastattelupuheessa korostuivat – yrityksen strategiasta riippumatta – erilaiset häiriöt, jäykkyydet ja reagointipaineet, joita maatalouspolitiikan ja -markkinoiden koettiin tuottavan maataloutta harjoittavan yrityksen toiminnalle. Tässä mielessä institutionaalisesta ympäristöstä juontuvat haasteet näyttäytyivät yhtenä merkittävänä maatalousyrittäjien muutosjoustavuutta eli resilienssiä koettelevana häiriötekijöiden tyyppinä. Puupposen ym. (2017) artikkelin tavoin tämäkin tutkimus osoittaa, miten haastavana maatalousyrittäjien johtaminen, hallinta ja kehittäminen koetaan nykyisen kaltaisen maatalouspolitiikan ja markkinoiden tarjoamissa puitteissa sekä kannattavuusongelmien ja ympäristöuhkien puristuksessa. Maatalousyrittäjien strategiapuhe kertoo myös

siitä, miten politiikkaohjaukseen ja alkutuotemarkkinoiden toimimattomuuteen liittyvät haasteet ja epäkohdat saattavat koetella sekä maatalousyrittäjien että viljelijäperheiden potentiaalisten jatkajien tulevaisuususkoa.

Maatalousyrittäjien strategisia valintoja kuvaavia kommentteja määrittää yhtäältä se, missä uravaiheessa maatalousyrittäjä on, ja toisaalta se, mikälainen laajempi strateginen uoma yritykselle on valittu – mahdollisesti jo edeltävien yrittäjäpolvien toimesta. Yrittäjien puheessa erottuu selvästi valittujen sopeutumis-, kehittämis- ja investointistrategioiden sekä yrittäjäuran vaiheiden yhteen kietoutuminen. Esimerkiksi kasvuun ja tehostamiseen keskittyvä kehittämisstrategia painottuu tyypillisesti maatalousyrittäjän uran alkuvaiheeseen. Toisaalta sivutoimisilla yrittäjillä kasvu- tai tehostamisstrateginen kehittämisote ei välttämättä korostu selkeästi missään uravaiheessa. Vastaavasti esimerkiksi valinta lisäarvon tavoittelusta erikoiskasvien viljelyn keinoin on saatettu tehdä jo edellisten sukupolvien aikana maatilalla sijainnin, maalajien tai saatavilla olevan kasteluveden perusteella. Maatilayritysten strategisia valintoja ja niiden reunaehtoja rajaavat uomat määrittävätkin yksittäistä strategista valintatilannetta huomattavasti laajemmista valintojen ja ympäristötekijöiden kokonaisuuksista sekä näiden välisistä polku- ja keskinäisriippuvuuksista. Yksittäisen yrittäjän uravaiheen tai urasyklin tarkastelu ei välttämättä anna kattavaa kokonaiskuvaa maatilayrityksen vaiheisiin vaikuttaneesta pitkän aikavälin – useamman viljelijäsukupolven aikaisesta – laajemmasta strategisesta uomasta tai sopeutumissykkelistä.

Jos yrittäjä jatkaa maatilalla toimintaa edellisen yrittäjästupolven valintoihin, investointeihin ja päätöksiin nojaten, strateginen valintakehikko määrittyy vahvasti yksittäistä yrittäjää laajemmassa uomassa. Toisaalta yksi yrittäjästupolvi voi ehtiä toteuttaa useammanlaisia kehittämis- ja sopeutumisstrategioita tilanteissa, joissa strateginen uoma on lähtökohdallisesti riittävän väljä ja maatilayrityksen toimintaympäristöt (markkinat, politiikkaohjaus ja luonnonympäristön olosuhteet) koetaan riittävän ennakoitaviksi, hallittaviksi tai suotuisiksi yrityksen kehittämisen tai uudelleensuuntaamisen kannalta. Yrittäjät ovat esimerkiksi vaihtaneet onnistuneesti tuotantosuuntaa, muuttaneet yritystoiminnan intensiteettiä tai sen monimuotoisuutta tai monipuolistaneet tulorakennettaan palkkatyöllä uransa eri vaiheissa.

Toisaalta tietynlaiset toimintaympäristön muutokset yhdessä kannattavuuskriisin ja panoskustannusten rajun nousun kanssa ovat joissain

tapauksissa kannustaneet tukipoliittisin perustein tehtyihin strategiisiin valintoihin, esimerkiksi luomutuotantoon siirtymiseen, tuotantotavoitteista luopumiseen tai tukien optimointiin. Tämänäyttävistä kehitystä voi tukea myös se, että sukupolvenvaihdosnäkyvien koetaan epävakaisuuteen erityisesti maatalouden heikon kannattavuuskehityksen vuoksi. Ikääntyneet maatalousyrittäjät saattavat luopua tuotantotavoitteista ja jäädä harjoittamaan toimintaa hehtaaritukien varassa.

Maatalouspolitiikan aiheuttamat haasteet

Politiikkaohjaukseen liittyvistä haasteista puhuttivat erityisesti mahdollisiin uusiin ilmastonmuutoksen hillintätoimiin liittyvä epävarmuus, kuten niiden todellinen vaikuttavuus, toteuttamisen aiheuttamat ylimääräiset kustannukset sekä kustannusten jaon oikeudenmukaisuus, joihin on kiinnitetty huomiota myös aikaisemmassa tutkimuksessa (esim. Herman ym. 2018; Puupponen ym. 2022). Maatalousyrittäjät, joilla oli kokemusta maatalouspolitiikan tukiehtojen vaatimuksista jo useilta ohjelmakausilta, kokivat ne osin poukkoileviksi. Poliitiikkaohjauksen byrokraattisuuden ja pikkutarkkuuden aiheuttaman stressin mainitsivat kaikkien uravaiheiden yrittäjät. Hallinnollinen taakka voidaan kokea eri tavoin. Yhteistä on, että yrittäjät eivät koe saavansa taloudellista hyötyä taakaksi koetuista hallinnollisista vaatimuksista, tai vaatimusten tarpeellisuus, johdonmukaisuus tai päällekkäisyys koetaan kyseenalaisena (ks. Karhula ym. 2015; Kaupila ym. 2017; Tanskanen 2019; Buitenhuis ym. 2019). Käytössä olevien hehtaaritukien katsottiin edistävän näennäisviljelyä sekä pääomittuvan peltomaan hintoihin (ks. Buitenhuis ym. 2020; MML 2022). Lisäksi hehtaarikohtaisen tuen katsottiin kannustavan jatkamaan viljelyä pitkälle eläkeiän jälkeen ja siten vaikeuttavan aktiiviviljelijöiden peltomaan hankintaa (ks. Brady ym. 2017; Rosenberg 2017; Buitenhuis ym. 2019). Karjatilojen korkeammat hehtaarituet koettiin epätasa-arvoisuutta aiheuttaviksi. Maatalouspolitiikan ja markkinoiden yhteisvaikutuksen onkin todettu heikentäneen maankäytön allokatiivista tehokkuutta (esim. Simola 2018).

Maataloustukia pidettiin yhtenä keskeisenä syynä markkinoiden toimimattomuuteen. Osa haastateltavista jopa totesi, että olisi parempi, jos maataloustuotteiden hinta muodostuisi puhtaasti markkinoilla ilman tukien vääristävä vaikutusta (ks. myös Peeters ym. 2020). Haastateltavat kuitenkin tiedostivat, että tukipolitiikan vaikutukset markkinoiden

toimintaan eivät ole vain EU-tasoinen saati kansallisen maatalouspolitiikan asia (ks. esim. Anderson 2015). Investointitukien nähtiin puolestaan vaikuttaneen suoraan kone- ja rakennuskustannusten kasvuun ja siten mahdollisesti ohjautuneen maatalousyrittysten kautta rakennus- alalle sekä kone- ja laitteollisuuteen (ks. myös MMM 2020).

Maatalousmarkkinoiden aiheuttamat haasteet

Maataloustuotteiden markkinahintamekanismin toimimattomuus tarkoittaa haastateltujen mukaan sitä, että maataloustuotannon kustannukset ja kustannusten kasvu eivät siirry markkinamekanismin kautta maataloustuotteiden hintoihin niin kuin muilla toimialoilla. Monen maatalousyrittäjän mielestä maataloustuotteiden markkinoiden toimimattomuus on erityisesti suomalainen ongelma. Maatalousyrittäjien neuvotte-luasemaa pitivät tämänkin tutkimukset yrittäjät erittäin heikkona (ks. esim. Feindt ym. 2019; 2020). Eri tuotannonaloilla katsottiin menevän huonosti osittain eri syistä, toisinaan jopa päinvastaisista syistä. Esimerkiksi viljan hinnan muutokset vaikuttavat eri tavoin eri tuotannonaloilla. Tuontielintarvikkeiden katsottiin saavan poikkeuksellisen hintaedun esimerkiksi kilpailutuksissa, kun Suomeen tuodaan elintarvikkeita, jotka on tuotettu tavalla, jota kotimaassa ei sallita.

Mihin ja miten yrittäjät varautuvat lähitulevaisuudessa – ja mikä on maatalouspolitiikan ja markkinoiden merkitys varautumisessa?

Tutkimuksen tapausyritykset erosivat toisistaan monin tavoin: sijaintipaikan, yrittäjän uravaiheen, yrittäjien päätoimisuuden tai sivutoimisuuden, perheen sisäisen tai ulkopuolisen työvoimaresurssin käytön, tuotantosuunnan, tuotantotavan, koon ja yritysmuodon suhteen. Myös yritysten käyttämien liiketoimintastrategioiden piirteet olivat moninaiset. Vain muutama yritys voidaan sijoittaa tapausyritysten strategioita luokittelevaan taulukkoon (taulukko 2) niin, ettei yrityksen keskeisiin strategiisiin piirteisiin kuuluisi myös taulukon muiden pääluokkien strategisia piirteitä.

Taulukko 2. Tapausyritysten piirteet sekä niissä käytettyjä ja mahdollisesti tulevaisuudessa käyttöön otettavia strategisia valintoja sekä haasteita, joihin yritykset varautuvat.

	Ruoan alkutuotanto, strategiana tehokkuus ja suuruus	Alkutuotanto, strategiana lisäarvon luominen	Tulonhankinta monialaisesti tai monitoimisesti myös alkutuotannon ulkopuolelta
Tutkimuksen tapausyritysten piirteet	<p>V6: Lypsykarja (K-S) Uran loppupuoli, kolme täysaikaista yrittäjää, kaikilla alan opistokoulutus, ei jatkajaa</p> <p>V10: Lypsykarja (P-S) Uran keskivaihe, agrologipariskunta + 1 täysaikainen työntekijä</p> <p>V12: Kasvinviljely (K-S) Uran loppupuoli, maatalousteknikko, ei jatkajaa</p> <p>V13: Broileri (V-S) Uran alkupuoli, agronomi, yhdessä ed. sukupolven kanssa + ulkopuolista työvoimaa</p>	<p>V3: Luomusika & vilja (V-S) Uran loppupuoli, kaksi itsellistä maatalousyrittäjää, autoteknikko ja merkonomi</p> <p>V4: Peruna & suoramynti (K-H) Uran keskivaihe, alan perustutkinto, 2 ulkopuolista täysaikaista varastotyöntekijää</p> <p>V8: Luomutypsykarja & pienesti konekauppaa (P-P) Uran keskivaihe, maatalouden perustutkinto, pariskunta + 2 ulkopuolista</p> <p>V9: Erikoiskasvinviljely (Uus) Uran alkupuoli, sekä agronomi että ekonomi (vielä palkkatyössä), yhdessä isän kanssa sivutoimisesti + yksi täysaikainen työntekijä</p>	<p>V1: Oma muu yritys pääelinkeinona, koneurakointi & viljely pienimuotoista (K-P) Uran alkupuoli, yrittäjäkoulutukset, neljä sisarusta ja äiti työskentelevät yrityksessä</p> <p>V2: Luomuvilja & maansiirtourakointi (Uus) Uran loppupuoli, alan jatkajakoulutus, isä sesonkiapuna</p> <p>V5: Naudanliha, viljanviljely, metsä & koneurakointi (P-P) Uran keskivaihe, veljekset, alan perustutkinnot, maatalousyhtymä</p> <p>V7: Palkkatyö & vilja (Pirk) Uran keskivaihe, agronomi</p> <p>V11: Palkkatyö & luomuvilja (E-P) Uran alkupuoli, agrologi, maatalousyhtymä isän kanssa</p>
Yrittäjie käyttämien strategien elementtejä	<p>- Osaamisen, tuottavuuden ja investointien puhe: V3, V5, V6, V8, V10, V13</p> <p>- Investoinnit eläinten hyvinvointiin: V5, V10, V13</p> <p>- Investoinnit oman energian tuotantoon: V8, V10</p> <p>- Tuotannollisten investointien jälkeen – ennallaan jatkaminen: V4, V6, V7, V12, V13</p>	<p>- Erikoiskasvien viljely: V4, V9</p> <p>- Oheispalvelut (kuljetus ja suoramynti): V4</p> <p>- Hiilijalanjäljen pienentäminen energiainvestoinneilla: V4, V9</p> <p>- Tukehtojen syväjuuristen saneeraus- ja kerääjäkasvien ja viherlannoitusnurmien viljely: V8, V9, V11</p> <p>- Uusien viljelytekniikoiden käyttö pellon kasvukunnon, vesitalouden ja päästöjen vuoksi: V1, V3, V4, V8, V9, V11</p> <p>- Luomu: panos- ja investointikustannusten säästämiseksi ja paremman hehtaarituen vuoksi: V2, V8, V11</p>	<p>- Yritystulonsaannin monipuolistaminen urakoinnilla tai konekaupalla: V1, V2, V5, V8</p> <p>- Yrittäjäperheen tulonsaannin monipuolistaminen palkkatyöllä: V7, V11</p> <p>- Luomu ja monialaisuus: V2, V8</p> <p>- Luomu ja palkkatyö: V11</p> <p>- Sekä nautatalous, kasvinviljely, metsätalous että koneurakointi laajaa: V5</p>
Yrittäjien lähitulevaisuuden strategien elementtien käytön suunnitelmia	<p>V10 ja V13: Tavoiteina eläinten hyvinvoinnin parantaminen ja hiilijalanjäljen pienentäminen.</p> <p>V6: Haasteena meijerin maidontuotannonohjaus, lisäämään ja lainarahoituksen saatavuus.</p> <p>V13: Haasteena osaavan työvoiman saatavuus.</p> <p>V6: Jatkavat ennallaan uran loppuun, minkä jälkeen maidontuotanto ajetaan alas ja jatketaan kasvinviljelyä.</p> <p>V12: Jatkaa viljanviljelyä kunnes myy pellot (luopunut jo aiemmin sianlihan tuotannosta).</p>	<p>V3: Tavoiteina peltöjen vesitalouden parantaminen ja lisäämään hankinta.</p> <p>V4: Tavoite olla investoimatta lisää, jotta toiminnan alasajo olisi tarvittaessa helpompaa. Haasteina vakavat kasvitaudit ja oman tuotteen markkinoiden muutokset.</p> <p>V8: Tavoiteina laajentaa tavanomaista maidontuotantoa, jos luomutuotanto ei jatkossa kannata, sekä investoinnit hiilineutraaliuteen. Haasteena nopeat politiikkamuutokset ja meijerien vaatimukset.</p> <p>V9: Tavoite pellon kasvukunnon ja rakenteen parantaminen sekä päätoimisuus. Haasteena heikko kannattavuus ja panoskustannusten jyrkkä nousu.</p>	<p>V1: Tavoite uusien viljelymenetelmien haltuunotto ja kastelujärjestelmäninvestointi.</p> <p>V2: Jatkaa ennallaan uran loppuun.</p> <p>V5: Tavoite lisätä tuotantoa, jotta mahdollista palkata ulkopuolista työvoimaa sekä maatalouteen että urakointiin, tehdä eläinten hyvinvointia parantavia investointeja ja kehittää eettinen tuotekonsepti. Haaste: suuri työmäärä.</p> <p>V7: Jatkaa ennallaan, kunnes käynnistää sukupolvenvaihdosneuvottelut.</p> <p>V11: Tavoite pellon kasvukunnon ja rakenteen parantaminen ja lisäämään hankkiminen. Haasteena lisäämään saatavuus.</p>

Strategiset valinnat, joita yrittäjät mahdollisesti tekevät lähitulevaisuudessa, voidaan jakaa seuraaviin pääryhmiin: energiainvestoinnit (hiilineutraalisuuteen pyrkiminen, hiilijalanjäljen pienentäminen, energiaomavaraisuuteen pyrkiminen, uusiutuvaan energiaan siirtyminen); eläinten hyvinvointia parantavat investoinnit; eettisen tuotekonseptin kehittäminen; pellon kasvukunnon ja rakenteen parantaminen sekä uusien viljelymenetelmien haltuunotto; viljelyn vesitalouden parantaminen (salaojitus, kastelujärjestelmä); kasvuinvestoinnit (lisämaan hankinta, ulkopuolisen työvoiman palkkaaminen, päätoimiseksi siirtyminen; luomutuotannosta luopuminen ja tavanomaisen maidontuotannon lisääminen); tuotantosuunnan vaihtaminen (karjatalouden alasajo ja kasvinviljelyyn siirtyminen); yritystoiminnan ennallaan jatkaminen; sekä luopuminen (sukupolvenvaihdos, peltojen myynti, erikoiskasvinviljelystä luopuminen ja palkkatyöhön siirtyminen).

Eläinten hyvinvointiin investoiminen kotieläintuotannossa liittyi erityisesti kuluttajien ja maatalouspolitiikan kiristyviin vaatimuksiin. Jo tehtyjen hyvinvointi-investointien oli todettu parantavan myös tuottajien hyvinvointia sekä tuottavuutta. Uusiutuvan energian investoinnit liittyivät usein myös meijerien vaatimuksiin maidontuotannon hiilineutraalisuudesta. Muita syitä energiainvestointeihin olivat yrityksen energiaomavaraisuuden lisääminen ja hiilijalanjäljen pienentäminen. Yrityksen hiilijalanjäljen pienentämiseen ja ilmastonmuutoksen haasteisiin vastaamiseen liittyivät myös investoinnit ja toimet, joilla pyrittiin pellon kasvukunnon, vesitalouden ja rakenteen parantamiseen sekä uusien viljelymenetelmien haltuunottoon. Vaatimukset näitä tavoitteita edistäviin toimenpiteisiin tulevat yhtäältä ääreviin sääoloihin vastaamisesta ja toisaalta maatalouspolitiikkaohjauksesta.

Lisämaan ostoa tai muuta toiminnan laajentamista suunnittelivat lähinnä uransa alkupuolen ja keskivaiheen yrittäjät. Toimintaansa lähitulevaisuudessa ennallaan jatkavia oli kaikissa uravaiheissa, samoin niitä, jotka varautuivat tuotantotavan tai tuotantosuunnan vaihtamiseen tai toiminnan alasajoon. Tuotantotavan vaihtamista tai sen suunnittelua määrittivät usein maataloustukipolitiikan muutokset: jos esimerkiksi luomumaidontuotanto ei jatkossa kannata, ollaan valmiita siirtymään tavanomaiseen tuotantoon, jota saatetaan siinä tapauksessa laajentaa. Meijerin maidontuotannon markkinaohjauksen ja maatalouden politiikkaohjauksen koettiin ongelmallisesti ohjaavan luomumaidon tuotantomääriä vastakkaisiin suuntiin. Tuotantosuunnan vaihtaminen saattoi

liittyä hehtaarikohtaisten tukien hyödyntämiseen, kun ikääntymisen myötä suunniteltiin esimerkiksi kotieläintaloudesta luopumista ja pelkkään kasvinviljelyyn siirtymistä.

Maatalousyrittäjien tunnistettiin varautuvan lähitulevaisuudessa seuraavan tyyppisiin haasteisiin: lisämaan saatavuus, lainarahoituksen saatavuus, oman työvoiman riittävyys, osaavan työvoiman saatavuus, meijerien maidontuotannonohjauksen tuomat rajoitteet, meijerien hiilineutraalisuusvaatimukset, nopeasti muuttuvat politiikkaohjauksesta tulevat vaatimukset, heikko kannattavuus, panoskustannusten jyrkkä ja nopea nousu, kasvitautiepidemiat sekä oman tuotteen nopeat vähittäiskauppa-markkinoiden muutokset. Haasteista lisämaan saatavuus mainittiin useimmin. Lisämaan saamisen haasteet liittyvät osittain hehtaarikohtaiseen tukipolitiikkaan ja kotieläintilojen suurempiin hehtaaritukiin, jolloin hehtaarituki voi mahdollistaa viljelyn ilman varsinaisia tuotannollisia tavoitteita.

Johtopäätökset

Jotta yritys voi vastata erilaisilla strategioilla sisäisiin tai ulkoisiin muutoksiin, sillä tulee olla resursseja tai pääomia, joita se voi käyttää riskiin varautumiseen tai haasteeseen vastaamiseen. Tuotteiden ja panosten markkinat ja maatalouspolitiikka vaikuttavat keskeisesti maatalousyritysten kannattavuuteen (esim. Pretty 2003; Talukder ym. 2020). Lisäksi ilmasto- ja ympäristökriisi haastaa maataloutta monin tavoin, ja se heijastuu myös politiikkaan ja markkinoihin. Maatalouden pitkään jatkunut huono kannattavuuskehitys ja lisääntynyt velkaantuneisuus voivat aiheuttaa taloudellisten keinojen ja strategisten valintamahdollisuuksien kapeikkoja (esim. Lehtosalo ym. 2020). Toisaalta, vaikka pääomaa ei puuttuisikaan, esimerkiksi peltomaan tai kasteluveden saatavuus, saatavilla oleva osaava työvoima tai mahdollisuudet maatalouden ulkopuoliseen palkkatyöhön voivat vaikuttaa strategiaan valintoihin (Coopmans ym. 2019; FAO 2022). Yrittäjäperheen sisäisen työvoiman saatavuus ja joustava käyttö voivat olla keskeisiä resursseja, ja niissä tapahtuvat muutokset voivat vaikuttaa suurestikin yrityksen strategiaan päätöksiin. Myös yrittäjien uran vaihe ja sukupolvenvaihdoksen toteutumismahdollisuus vaikuttavat keskeisesti strategiaan valintoihin. (Ks. esim. Sutherland ym. 2012; Coopmans ym. 2019; Reidsma ym. 2021.)

Maatalouden politiikkaohjaukseen kuuluu monia tasoja, tavoitteita ja välineitä (Feindt ym. 2019), minkä takia politiikkaohjauksen keinojen ja päämäärien väliset suhteet ovat moniselitteisiä ja kiistanalaisia. Maatalouden harjoittamiseen kohdistuva politiikkaohjaus yhtäältä tukee ja toisaalta rajoittaa maatalousyrityksen toimintamahdollisuuksia (Peltomaa 2015; Holt ym. 2016; Ashkenazy ym. 2017). Tärkeä kysymys onkin politiikkaohjauksen legimiteetti ja uudistumiskyky: luoko politiikkaohjaus synergiaa vai uusia häiriöitä ja pakotettuja kompromisseja muuttuvien toimintaympäristöjen, julkishallinnon tavoitteiden ja strategisesti hallittavan maatalouden harjoittamisen välille?

Kirjallisuus

- Accatino, F., W. Paas, H. Herrera, F. Appel, C. Pinsard, Y. Shi, L. Schütz, B. Kopainsky, K. Bańkowska, J. Bijttebier, J. Black, C. Gavrilesco, V. Krupin, G. Manevska-Tasevska, F. Ollendorf, M. Peneva, J. Rommel, C. San Martín, S. Severini, B. Soriano, S. Valchovska, M. Vigani, E. Wauters, K. Zawalińska, C. Zinnanti, M. Meuwissen & P. Reidsma 2020. D5.5 Impacts of future scenarios on the resilience of farming systems across the EU assessed with quantitative and qualitative methods. Sustainable and resilient EU farming systems (SURE-Farm) project report, EU Horizon 2020 Grant Agreement No. 727520.
- Anderson, K. 2015. Trends and fluctuations in agricultural price distortions. Teoksessa Balisacan, A. M., U. Chakravorty & M.-L. V. Ravago (toim.). Sustainable economic development: Resources, environment and institutions. Academic Press. 293–309. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-800347-3.00017-0>
- Ashkenazy, A., T. C. Chebach, K. Knickel, S. Peter, B. Horowitz & R. Offenbach 2017. Operationalising resilience in farms and rural regions – Findings from fourteen case studies. *Journal of Rural Studies* 59, 211–221. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.07.008>
- Bartkowski, B., C. Schübler & B. Müller 2022. Typologies of European farmers: Approaches, methods and research gaps. *Regional Environmental Change* 22, e43. <https://doi.org/10.1007/s10113-022-01899-y>
- Brady, M., J. Hristov, S. Höjgård, T. Jansson, H. Johansson, C. Larsson, I. Nordin & E. Rabinowicz 2017. Impacts of direct payments – Lessons for CAP post-2020 from a quantitative analysis. Report 2. AgriFood Economics Centre, Lund.
- Buitenhuis, Y., J. Candel, K. Termeer, P. H. Feindt, I. Coopmans, E. Lievens, E. Mathijs, E. Wauters, J. Urquhart, J. Black, R. Berry, D. Maye, P. Courtney, M. Vigani, D. Bertolozzi, B. Soriano, I. Bardaji, A. Martikainen & P. Gradziuk 2019. Bottom-up analysis: How do stakeholders experience the influence of policies on the resilience of farming systems? Case study results. SURE-Farm.
- Buitenhuis, Y., J. Candel, P. H. Feindt, K. Termeer, E. Mathijs, I. Bardaji, J. Black, A. Martikainen, M. Moeyersons & A. Sorrentino 2020. Improving the resilience-enabling capacity of the common agricultural policy: Policy recommendations for more resilient EU farming systems. *EuroChoices* 19:2, 63–71. <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12286>

- Burton R. J. F. & G. A. Wilson 2006. Injecting social psychology theory into conceptualisations of agricultural agency: Towards a post-productivist farmer self-identity. *Journal of Rural Studies* 22:1, 95–115. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2005.07.004>
- Cabell, J. F. & M. Oelofse 2012. An indicator framework for assessing agroecosystem resilience. *Ecology and Society* 17:1. <https://doi.org/10.5751/ES-04666-170118>
- Coopmans, I., M. Draganova, S. Fowler, G. Manevska-Tasevska, P. Midmore, P. Mishev, P. Nicholas-Davis, A. Petitt, C. Prové & S. Senni 2019. Report on analysis of biographical narratives exploring short- and longterm adaptive behaviour of farmers under various challenges. D2.2 SURE-Farm report.
- Darnhofer, I. 2014. Resilience and why it matters for farm management. *European Review of Agricultural Economics* 41:3, 461–484. <https://doi.org/10.1093/erae/jbu012>
- Darnhofer, I. 2020. Farming from a process-relational perspective: Making openings for change visible. *Sociologia Ruralis* 60:2, 505–528. <https://doi.org/10.1111/soru.12294>
- Darnhofer, I. 2021. Farming resilience: From maintaining states towards shaping transformative change processes. *Sustainability* 13:6, e3387. <https://doi.org/10.3390/su13063387>
- Darnhofer, I., J. Fairweather & H. Moller 2010. Assessing a farm's sustainability: Insights from resilience thinking. *International Journal of Agricultural Sustainability* 8:3, 186–198. <https://doi.org/10.3763/ijas.2010.0480>
- Darnhofer, I., C. Lamine, A. Strauss, & M. Navarrete 2016. The resilience of family farms: Towards a relational approach. *Journal of Rural Studies* 44, 111–122. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.01.013>
- Eriksson, P. & P. Koistinen 2014 Monenlainen tapaustutkimus. Kuluttajatutkimuskeskus. Tutkimuksia ja selvityksiä 11.
- Evans, N. 2009. Adjustment strategies revisited: Agricultural change in the Welsh Marches. *Journal of Rural Studies* 25:2, 217–230. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2008.10.002>
- Evans, N. J. & B. W. Ilbery 1989. A conceptual framework for investigating farm-based accommodation and tourism in Britain. *Journal of Rural Studies* 5:3, 257–266. [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(89\)90004-1](https://doi.org/10.1016/0743-0167(89)90004-1)
- FAO 2022. The future of food and agriculture: Drivers and triggers for transformation. The Future of Food and Agriculture 3. Rome. Saatavissa: <https://www.fao.org/3/cc0959en/cc0959en.pdf> [Viitattu: 14.6.2023.]
- Feindt, P. H., K. Termeer, J. Candel & Y. Buitenhuis 2020. Policy brief with a critical analysis of how current policies constrain/enable resilient European agriculture and suggestions for improvements, including recommendations for the CAP post-2020 reform. D4.6.
- Feindt, P. H., K. Termeer, J. Candel & Y. Buitenhuis 2019. D4.2: Assessing how policies enable or constrain the resilience of farming systems in the European Union: Case study results. SURE-Farm.
- Giller, K. E., T. Delaune, J. V. Silva, K. Descheemaeker, G. van de Ven, A. G. T. Schut, M. van Wijk, J. Hammond, Z. Hochman, G. Taulya, R. Chikowo, S. Narayanan, A. Kishore, F. Bresciani, H. M. Teixeira, J. A. Andersson, & M. K. van Ittersum 2021. The future of farming: Who will produce our food? *Food Security* 13, 1073–1099. <https://doi.org/10.1007/s12571-021-01184-6/>
- Gow J. & R. Stayner 1995. The process of farm adjustment: A critical review. *Review of Marketing & Agricultural Economics* 63:02. <https://doi.org/10.22004/ag.econ.12329>

- Hansson, H., R. Ferguson, C. Olofsson & L. Rantamäki-Lahtinen 2013. *Farmes, motives for diversifying their farm business – The influence of family*. *Journal of Rural Studies* 32, 240–250. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2013.07.002>
- Herman, A., M. Lähdesmäki & M. Siltaoja 2018. *Placing resilience in context: Investigating the changing experiences of Finnish organic farmers*. *Journal of Rural Studies* 58, 112–122. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.12.029>
- Holt, A. R., A. Alix, A. Thompson & L. Maltby 2016. *Food production, ecosystem services and biodiversity: We can't have it all everywhere*. *Science of the Total Environment* 573, 1422–1429. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2016.07.139>
- Hsieh, H. F. & S. E. Shannon 2005. *Three approaches to qualitative content analysis*. *Qualitative Health Research*, 15:9, 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Karhula, T., K. Koikkalainen, J. Leppälä & T. Mattila 2015. *Esiselvitys viljelijöiden hallinnollisesta taakasta*. *Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus* 16. Luonnonvarakeskus, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-015-3>
- Kauppila, J., P. Ekholm, O. Niskanen, H. Valve & A. Iho 2017. *Muuttuva kotieläintalous ja vesistökuormituksen sääntely*. Teoksessa Määttä, T., A. Kumpula, K. Kokko, R. Sairinen & J. Similä, J. (toim.). *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja X*. Joensuu: Itä-Suomen yliopiston LYY-instituutti: Luonnonvarat, ympäristö, yhteiskunta. Itä-Suomen yliopisto, Oikeustieteiden laitos. 227–273.
- Kuhmonen, I. 2020. *The resilience of Finnish farms: Exploring the interplay between agency and structure*. *Journal of Rural Studies* 80, 360–371. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.10.012>
- Kuhmonen, T. 2012. *Maatilaritusten strategiat ja innovaatiot*. TuTU julkaisuja 1. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto.
- Kyrölä, T. 2010. *Liiketoiminnan strateginen johtaminen: Strategiset päätökset jatkuvuudenhallinnan johtamiseksi*. Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun julkaisuja B 121. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-1064-9>
- Laitalainen, E. & T. Silvasti 2007. *Talonpoikainen identiteetti – vaikeuttaako se maataloudesta luopumista?* *Maaseudun uusi aika* 15:3, 5–19.
- Lehtosalo, H., J. Niemi, J. Kohl & T. Yrjölä 2020. *Askelmerkkejä Suomen maataloudelle vuoteen 2050*. PTT raportteja 265.
- Meuwissen, M. P. M., P. H. Feindt, A. Spiegel, C. J. A. M. Termeer, E. Mathijs, Y. de Mey, R. Finger, A. Balmann, E. Wauters, J. Urquhart, M. Vigani, K. Zawalińska, H. Herrera, P. Nicholas-Davies, H. Hansson, W. Paas, T. Slijper, I. Coopmans, W. Vroege, A. Ciecchomska, F. Accatino, B. Kopainsky, P. M. Poortvliet, J. J. L. Candel, D. Maye, S. Severini, S. Senni, B. Soriano, C.-J. Lagerkvist, M. Peneva, C. Gavrilescu & P. Reidsma 2019. *A framework to assess the resilience of farming systems*. *Agricultural Systems* 176, e102656. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2019.102656>
- Meuwissen, M. P. M., P. H. Feindt, P. Midmore, E. Wauters, R. Finger, F. Appel, A. Spiegel, E. Mathijs, K. J. A. M. Termeer, A. Balmann, Y. de Mey & P. Reidsma 2020. *The struggle of farming systems in Europe: Looking for explanations through the lens of resilience*. *EconStor Open Access Articles and Book Chapters*, ZBW – Leibniz Information Centre for Economics, 4–11.

- Milestad, R., B. Dedieu, I. Darnhofer & S. Bellon 2012. Farms and farmers facing change: The adaptive approach. Teoksessa Darnhofer, I., D. Gibbon & B. Dedieu (toim.). Farming systems research into the 21st century: A new dynamic. Springer. 365–385.
- Mäkinen, H. 2013. Farmers' managerial thinking and management process effectiveness as factors of financial success on Finnish dairy farms. *Agricultural and Food Science* 22:4, 452–465. <https://doi.org/10.23986/afsci.8147>
- Niemi, J., H. Linjakumpu & J. Lankoski 1995. Maatalouden alueellinen rakennekehitys vuoteen 2005. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen tiedonantoja 204.
- Nybom, J., E. Hunter, E. Micheels & M. Melin 2021. Farmers' strategic responses to competitive intensity and the impact on perceived performance. *SN Business & Economics* 1, e74. <https://doi.org/10.1007/s43546-021-00078-1>
- Peeters, A., O. Lefebvre, L. Balogh, P. Barberi, C. Batello, S. Bellon, T. Gaifami, V. Gkisakis, M. Lana, P. Migliorini, O. Ostermann & A. Wezel 2020. A green deal for implementing agroecological systems: Reforming the common agricultural policy of the European Union. *Landbauforschung* 70:2, 83–93. <https://doi.org/10.3220/LBF1610123299000>
- Peltola, A. 2000. Viljelijäperheiden monitoimisuus suomalaisilla tiloilla. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 96.
- Peltomaa, J. 2015. Tehotuottajat ja Ellun kanat: Maatilojen muutos ja ympäristöpolitiikan kehittämisen mahdollisuudet. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 1503. Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9685-1>
- Pretty J. 2003. Social capital and the collective management of resources. *Science* 302, 1912–1914. <https://doi.org/10.1126/science.1090847>
- Puupponen, A., A. Lonkila, A. Savikurki, K. Karttunen, S. Huttunen & A. Ott 2022. Finnish dairy farmers' perceptions of justice in the transition to carbon-neutral farming. *Journal of Rural Studies* 90, 104–112. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.01.014>
- Puupponen, A., A. Paloviita, T. Kortetmäki & T. Silvasti 2017. Suomalaisten maatilojen resilienssi osana tulevaisuuden ruokaturvaa. *Maaseudun uusi aika* 25:2, 23–37.
- Pyysiäinen, J. 2010. Co-constructing a virtuous ingroup attitude? Evaluation of new business activities in a group interview of farmers. *Text & Talk* 30:6, 701–721. <https://doi.org/10.1515/text.2010.034>
- Pyysiäinen, J., D. Halpin & K. M. Vesala 2011. Entrepreneurial skills among farmers: Approaching a policy discourse. Teoksessa Alsos, G. A., S. Carter, E. Ljunggren & F. Welter (toim.). *The handbook of research on entrepreneurship in agriculture and rural development*. Edward Elgar, Cheltenham, UK. 109–128.
- Rantamäki-Lahtinen, L. 2002. Monta rautaa tulessa – Monialaisten tilojen vertailu muihin maaseutuyrityksiin. Selvityksiä 14. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-729-707-6>
- Rantamäki-Lahtinen, L., F. Yigit & T. Sipiläinen 2022. Päätöksenteko suomalaisissa maatilayrityksissä. *Suomen Maataloustieteellisen Seuran Tiedote* 40. <https://doi.org/10.33354/smst.115754>

- Reidsma, P., W. H. Paas, F. Accatino, F. Appel, J. Black, J. Bijttebier, C. Gavrilesco, B. Kopainsky, V. Krupin, G. Manevska-Tasevska, M. Meuwissen, F. Ollendorf, M. Peneva, S. Senni, S. Severini, B. Soriano, J. Urquhart, M. Vigani, K. Zawalińska, C. Zinnanti & H. Herrera 2021. Resilience of farming systems in the EU under current conditions and future scenarios. D5.7 Policy Brief.
- Rikkonen, P., E. Mäkijärvi & M. Ylätalo 2013. Defining foresight activities and future strategies in farm management: Empirical results from Finnish FADN farms. *International Journal of Agricultural Management* 3:1, 3–11.
<http://dx.doi.org/10.22004/ag.econ.199355>
- Rikkonen, P., K. Rimhanen, K. Aro & J. Aakkula 2023. The determinants of a resilient food system for Finland in the 2020s – three opinion polls for improvements based on a Delphi study among food system experts. *European Journal of Futures Research* 11, e2. <https://doi.org/10.1186/s40309-023-00215-z>
- Rosenberg, N. A. 2017. Farmers who don't farm: The curious rise of the zero-sales farmer. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development* 7:4, 149–157.
<https://doi.org/10.5304/jafscd.2017.074.005>
- Simola, A. 2018. Government payments, market profits and structural change in agriculture. *Journal of Evolutionary Economics* 28:4, 837–857.
<https://doi.org/10.1007/s00191-018-0583-3>
- Spiegel, A., B. Soriano, Y. de Mey, T. Slijper, J. Urquhart, I. Bardaji, M. Vigani, S. Severini & M. Meuwissen 2020. Risk management and its role in enhancing perceived resilience capacities of farms and farming systems in Europe. *EuroChoices* 19:2, 45–53. <https://doi:10.1111/1746-692X.12284>
- Sutherland, L. A., R. J. Burton, J. Ingram, K. Blackstock, B. Slee & N. Gotts 2012. Triggering change: Towards a conceptualisation of major change processes in farm decision-making. *Journal of Environmental Management* 104, 142–151.
<https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2012.03.013>
- Talukder, B., A. Blay-Palmer, G. W. van Loon & K. W. Hipel 2020. Towards complexity of agricultural sustainability assessment: Main issues and concerns. *Environmental and Sustainability Indicators* 6, e100038.
<https://doi.org/10.1016/j.indic.2020.100038>
- Tanskanen, A.-L. 2019. Vihertyvä maataloustuki: Pinta-alaperusteiset ympäristöehdot ja niihin liittyvä valvonta- ja seuraamusjärjestelmä. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 198. Joensuu, Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3094-1>
- Tuomi, J. & A. Sarajärvi 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.
- Urruty, N., D. Tailliez-Lefebvre & C. Huyghe 2016. Stability, robustness, vulnerability and resilience of agricultural systems: A review. *Agronomy for Sustainable Development* 36, e15. <https://doi.org/10.1007/s13593-015-0347-5>
- Vainio, A., A. Tienhaara, E. Haltia, T. Hyvönen, J. Pyysiäinen & E. Pouta 2021. The legitimacy of result-oriented and action-oriented agri-environmental schemes: A comparison of farmers' and citizens' perceptions. *Land Use Policy* 107, e104358.
<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.104358>
- Vesala, K. M. & M. Niska 2013. Sosiaalipsykologia ja maaseutututkimus: Identiteettejä, toimijuutta, yrittäjyyttä. *Maaseudun uusi aika* 21:2-3, 34–46.

- Vesala, K. M. & J. Peura 2002. Yrittäjäidentiteetti monialaisilla mautiloilla. Helsingin yliopisto, Ruralia-insituutin julkaisuja 78. Mikkeli.
- Vesala, K. M. & T. Rantanen 2007. Laadullinen asennetutkimus: lähtökohtia, periaatteita, mahdollisuuksia. Teoksessa Vesala, K. M. & T. Rantanen, T. (toim.). Argumentaatio ja tulkinta: Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa. Gaudeamus, Helsinki. 11–61.
- Vihinen, H. & K. M. Vesala (toim.) 2007. Maatilayritysten monialaistuminen maaseudun elinkeinopolitiikassa ja sen rakentuminen kuntatason kehittämiskohteena. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Helsinki.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-487-149-5>
- Vihtonen, T. 2007. Suomalaisten maatalousyrittäjien strategiset valinnat ja taloudellinen menestys. MTT Taloustutkimus, Helsinki.

Lähteet

- MML 2022. Arviointi- ja korvaustiedot. Viljelijätukijärjestelmän huomioonottamisesta. Maanmittauslaitoksen verkkosivusto. Saatavissa: <https://ak.maanmittauslaitos.fi/2022/viljelijatukijarjestelman-huomioonottamisesta> [Viitattu 20.4.2023.]
- MMM 2020. CAP27-työpajojen keskustelujen yhteenveto. Maaseutuverkosto. Saatavissa: https://mmm.fi/documents/1410837/10668578/CAP27_Tyopajojen_keskustelun_yhteenveto.pdf/b1f705ef-396c-183f-2c6c-9c79164b9b1f/CAP27_Tyopajojen_keskustelun_yhteenveto.pdf?t=1573557437000 [Viitattu 21.4.2023.]

Liite 1. Haastattelurunko: Viljelijähaastattelut

Politiikkatoimet maatalouden rakenteen kehittämiseen -hanke

1. Maatilatoiminnan luonne, tausta ja kehittyminen

A. Maatilatoiminnan tausta ja organisointi:

- Millainen historia maatilalla on ja miten ja milloin nykymuotoinen tilan toiminta on saanut alkunsa?
 - Minkälainen historia tilalla on ollut ennen tilan siirtymistä teille?
 - Minkälaisien järjestelyjen kautta tila on siirtynyt teille?
- Minkälaisista asioista tilan toiminta tällä hetkellä koostuu?
 - Minkä kokoinen maatilanne on (kokoluokka hehtaareissa ja/tai eläinten lukumäärissä)?
 - Harjoitetaanko tilalla alkutuotannon lisäksi muuta yritystoimintaa, palkkatyössä käyntiä tms.?
 - Keitä tilan toiminnassa on kaiken kaikkiaan mukana (ml. mahd. muu tilalla harjoitettava yritystoiminta, palkkatöissä käynti)?
- Minkälaista koulutusta ja osaamista maatilalan johtamiseen osallistuvilla henkilöillä on?

B. Motivaatio ja päätöksenteko:

- Mitkä asiat vaikuttivat keskeisimmin siihen, että päädyitte aloittamaan tilan toiminnan juuri kyseisessä muodossa?
 - Mitkä ovat olleet tilan toimintaa ohjaavia tärkeitä tavoitteita tai konkreettisia päämääriä? Miten ne on onnistuttu saavuttamaan?
 - Mikä teille on ollut kaikkein tärkein tilatoimintaa ohjaava periaate tai arvo?

C. Päätöksenteko ja käytännön realiteetit:

- Onko tilan toiminnan muotoa tai luonnetta muutettu tai suunnattu uudelleen jossain vaiheessa merkittävästi?
 - Jos, niin minkälaiset seikat vaikuttivat keskeisimmin uudelleen suuntaamis päätökseen?
 - Onko toiminnan uudelleensuuntaamisella saavutettu toivottuja tavoitteita ja tuloksia? Miksiköhän on/ei ole saavutettu?
 - Jos toiminnan luonnetta ei ole merkittävästi muutettu, niin mitkä seikat ovat keskeisimmin puoltaneet valitulla uralla pysyttäytymistä?

2. Poliittikkatoimien vaikutus päätöksentekoon

A. Yhteiskunnan palvelut ja tukitoimenpiteet:

- Minkälaisia yhteiskunnan palveluja (esim. tuet, rahoitus, koulutus-, neuvonta- ja tukipalvelut) olette hyödyntäneet tilallanne?
 - Ovatko saatavilla olevat palvelut olleet hyödyllisiä?
 - Minkä takia?
- Minkälaiset yhteiskunnan palvelut tai julkiset toimenpiteet ovat keskeisimmin vaikuttaneet siihen, että maatilatoiminta on muovautunut ja kehittynyt kuvaamallanne tavalla?
 - Minkä takia?
- Onko jotain, mitä olette erityisesti jääneet kaipaamaan yhteiskunnan palveluilta tai tukitoimenpiteiltä?

B. Investointitukien merkitys tilan kehittämisessä ja päätöksenteossa:

- Oletteko hyödyntäneet investointitukia tilan kehittämisessä?
 - Miten, milloin ja minkä takia?
 - Ovatko tuet toimineet toivomallanne tavalla?
 - Jos ette ole hyödyntäneet, niin minkä takia niihin ei ole tartuttu?
- Pidätkö investointitukia periaatteessa hyvänä työkaluna tilan kehittämisessä?
 - Miksi?
- Entä tilojen kehittäminen lainarahalla – liittyykö esim. lainojen saamiseen tai tilojen velkaantumiseen mielestäsi ongelmia? Minkälaisia?

C. Tulevaisuuden suunnitelmat ja sopeutuminen muuttuviin olosuhteisiin:

- Mitkä ovat tilan keskeisimmät kehitys- tai sopeuttamistarpeet, joita on lähitulevaisuudessa näköpiirissä?
 - Mikä kehitys- tai sopeuttamistarpeita keskeisimmin aiheuttaa; mistä ne johtuvat?
 - Mitkä ovat tärkeimpiä tavoitteita ja kehittämiskohteita lähitulevaisuudessa näihin liittyen?
 - Minkälaisia suunnitelmia teillä on asiaan liittyen?

3. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä politiikka- ja markkinatekijöihin liittyen?

Väite 1. Nykyinen politiikka ja politiikkakeinot antavat viljelijälle hyvät mahdollisuudet johtaa ja kehittää maatilatoimintaa haluamaansa suuntaan

- Miksi?
 - Erityisesti omalla kohdalla?
 - Yleisesti?

Väite 2. Nykyinen politiikka ja politiikkakeinot eivät riittävästi ota huomioon erilaisten tilojen tarpeita ja haasteita

- Miksi?
 - Erityisesti omalla kohdalla?
 - Yleisesti?

Väite 3. Markkinoilta saatava hinta maatalan tuotteille on keskeinen syy, joka rajoittaa viljelijän mahdollisuuksia suunnata ja kehittää maatilatoimintaa haluamaansa suuntaan

- Miksi?
 - Erityisesti omalla kohdalla?
 - Yleisesti?
- Mitä tilanteessa voisi kenties tehdä?

4. Loppupohdinta politiikka- ja markkinatekijöihin liittyen

A. Miten politiikkaa ja politiikkakeinoja pitäisi muuttaa tai kehittää, jotta ne tukisivat paremmin viljelijän mahdollisuuksia suunnata ja kehittää maatilatoimintaa haluamaansa suuntaan?

- Miksi?
- Minkälaiset keinot auttaisivat eniten juuri teidän maatilanne tarpeisiin vastaamisessa?

B. Minkälaista viestiä tai palautetta haluaisitte lähettää maatalouspolitiikan päätöksentekijöille?

KIITOS HAASTATTELUSTA!